

Nezavršeni mir

Potreba za dugoročnom strategijom u Bosni i Hercegovini

August 2010

Nezavršeni mir

Potreba za dugoročnom strategijom u Bosni i Hercegovini

Zahvale

“Ovaj izvještaj nastao je u saradnji Nansen dijalog centra (NDC) i Saferworlda. Terensko istraživanje su proveli NDC i Saferworld, uz pomoć Zore Kostadinove i Sarah Scott-Bayne, koje su učestvovala i u analizi sadržaja i izradi nacрта izvještaja. Izvještaj je napisala Dorte Hvidemose uz pomoć kolega iz Saferworlda i NDC-a. Lektorirala ga je Emily Speers Mears, a dizajn je uradila Jane Stevenson.

Izvještaj je nastao uz podršku Odjela za međunarodni razvoj Vlade Velike Britanije.”

Skraćenice

BiH	Bosna i Hercegovina
CSO	Organizacija civilnog društva
EC	Evropska komisija
ECHR	Evropski sud za ljudska prava
EEAS	Evropska služba za vanjsko djelovanje
EU	Evropska unija
EUFOR	Vojne snage Evropske unije (Operacija Althea)
EUSR	Specijalni predstavnik Evropske unije
GDP	Bruto domaći proizvod
IMF	Međunarodni monetarni fond
LOT	Tim za vezu i posmatranje (pod EUFOR-om)
MZ	Mjesna zajednica (najmanja administrativna jedinica u bivšoj Jugoslaviji; ovaj izraz se danas koristi za označavanje lokalnog područja ili zajednice)
NATO	Organizacija Sjevernoatlantskog sporazuma
NGO	Nevladina organizacija
OHR	Ured visokog predstavnika
OSCE	Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi
PIC	Vijeće za provedbu mira
RS	Republika Srpska
SAA	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
UK	Velika Britanija
US	Sjedinjene Američke Države

© Saferworld, august 2010. Sva prava pridržana. Nijedan dio ove publikacije ne smije se reproducirati, čuvati u pretraživačkim sistemima, niti prenositi u bilo kojem obliku ili bilo kojim putem, elektronski, mehanički, ne smije se fotokopirati niti snimati bez navođenja autora. Saferworld podržava i ohrabruje korištenje i distribuciju materijala koji je uključen u ovu publikaciju.”

Sadržaj

Skraćenice

Sažetak **1**

Uvod **1**

1. Kontekst: poslijeratna Bosna i Hercegovina **3**

Politika etnicitet u Bosni i Hercegovini 3

Poslijeratna ekonomija u Bosni i Hercegovini 6

Regionalni odnosi 7

Međunarodni angažman u Bosni i Hercegovini 8

Trenutni zastoj u Bosni i Hercegovini 11

2. Kako zajednica vidi trenutnu situaciju **13**

Politička situacija 14

Međunarodni angažman u Bosni i Hercegovini 18

Ekonomska i socijalna situacija 19

Sigurnosna situacija 21

Zapažanja mladih – i mladi kao potencijalni faktor rizika 24

3. Analiza: rizici po sigurnost i stabilnost u

Bosni i Hercegovini **26**

Neposredni pokretači sukoba: uzroci trenutne krize 27

Strukturalni pokretači sukoba: dublja, temeljna pitanja 28

Olakšavajući čimbenici 30

Scenariji: budući rizici po stabilnost 31

4. Preporuke **35**

Okončavanje trenutnog zastoja i stvaranje uvjeta
za dugoročnustabilnost 35

Podrška civilnom društvu u suočavanju sa ozbiljnijim
pokretačima sukobat 36

Međunarodno programiranje „osjetljivo na sukobe“ 37

5. Zaključak **38**

Anex 1: Metodologija istraživanja 39

Sažetak

TOKOM POSLJEDNJIH NEKOLIKO GODINA konstantno pogoršanje političke situacije u Bosni i Hercegovini (BiH), u kombinaciji sa pogoršanim ekonomskim okruženjem, privuklo je veliku pažnju međunarodnih medija, političkih analitičara i međunarodnih donosilaca odluka. Dok međunarodna zajednica traži načina da okonča svoju izvršnu ulogu u Bosni i Hercegovini, neriješena pitanja i dalje blokiraju politički napredak i drže zemlju u stanju paralize i ranjivosti.

Uz takve okolnosti, izvještaj koji slijedi nudi pregled nalaza sekundarnog i terenskog istraživanja koja su proveli Saferworld i Nansen dijalog centar Sarajevo početkom 2010. godine s ciljem procjene utjecaja trenutne političke i ekonomske situacije na lokalne zajednice, te predstavljanja ozbiljnijih „pokretača sukoba“ u BiH s kojima i dalje nema suočavanja¹. Terensko istraživanje je provedeno na šesnaest lokacija² širom zemlje.

Svrha ovog izvještaja nije samo da ponudi pogled zajednica na trenutni zastoj. Njegov je cilj također da podstakne međunarodnu zajednicu da pogleda dalje od trenutne bezizlazne situacije i podstakne diskusiju o načinu na koji međunarodni akteri mogu osigurati da njihov angažman doprinese smanjenju dugoročnih prijetnji osjetljivoj stabilnosti BiH. Kao takav, izvještaj i preporuke navedene u zaključku izvještaja uglavnom su upućeni onima koji odlučuju i odgovornim službenicima u međunarodnim i ustanovama vlada zemalja angažiranih u BiH, naročito Evropske unije.

Mišljenje zajednica: stabilna, ali osjetljiva sigurnosna situacija

Važno je naglasiti da zajednice uveliko smatraju da je lokalna sigurnosna situacija zadovoljavajuća. Međuetnički incidenti, općenito govoreći, ne zabrinjavaju ljude u svakodnevnom životu, a generalno mišljenje je da policija ispunjava svoje obaveze. Međutim, postoji čitav niz pitanja koja doprinose podrivanju osjećaja sigurnosti na nivou zajednice. Ova pitanja su dugoročno potencijalna prijetnja stabilnosti.

¹ „Pokretači sukoba“ se mogu definirati kao faktori koji doprinose problemima ljudi. U literaturi koja se bavi analizom sukoba, neposredni pokretači sukoba su „faktori koji doprinose klimi koja vodi nasilnom sukobu ili njegovoj eskalaciji“, dok su strukturni pokretači sukoba „sveprisutni faktori koji su postali ugrađeni u politiku, strukture i tkivo društva i mogu stvoriti predušlove za nasilan sukob“. Saferworld with International Alert, Africa Peace Forum, FEWER, CECORE and Consortium on Humanitarian Agencies, Conflict-sensitive approaches to development, humanitarian assistance and peacebuilding. A resource pack, (London, 2004).

² Istraživanje je provedeno u dvije mjesne zajednice u svakoj od ovih osam lokacija: Banja Luka, Brčko, Mostar, Prijedor, Sarajevo, Stolac, Tuzla and Zvornik.

Zabrinutost zbog političkog zastoja, ekonomskih pritisaka i međunarodne učinkovitosti

Trenutna politička situacija je ključni uzrok frustracije i zabrinutosti zajednica, uglavnom zbog upotrebe „jezika straha“ i nesigurnosti koju građani osjećaju zbog zabrinutosti da bi trenutne političke tenzije mogle prerasti u nasilje. Ono što pojačava tu frustraciju su pitanja u vezi sa sposobnošću međunarodnih aktera da prekinu trenutni politički zastoj i konfuzija zbog njihove buduće uloge u Bosni i Hercegovini. Uglavnom se smatra da međunarodna zajednica ne zaslužuje povjerenje, da je pristrana i da nema neku određenu strategiju za Bosnu i Hercegovinu.

Visoke stope nezaposlenosti i socijalna frustracija koja iz njih proizilazi znači da se na mogućnost većih javnih nemira gleda kao na poseban rizik. Mnogi su ispitanici naročito bili zabrinuti zbog toga što mladi ljudi i tinejdžeri sve više reproduciraju etno-nacionalizam i etničke podjele, te – teže pogođeni nezaposlenošću i socijalnom frustracijom – jesu potencijalno osjetljiviji na ekstremističke poruke.

Ozbiljniji „pokretači sukoba“ opstaju

Istraživanje također otkriva neke značajnije „pokretače sukoba“ u trenutnoj situaciji: neriješeno pitanje vezano za vrstu države kakva BiH jeste/bi trebala biti; nepostojanje dijaloga ili zajedničkog razumijevanja onoga što se događalo tokom rata; duboke institucionalizirane etničke podjele; te pristrani i politizirani mediji. Analiza naznačava da trenutno neslaganje između političkih lidera ne postoji samo zbog političkog pozicioniranja oko nove raspodjele vlasti, nego i reflektira mnogo dublja egzistencijalna pitanja i podjele.

Olakšavajući faktori sprječavaju povratak nasilju

Uprkos ovim izazovima, sigurnosna situacija u BiH ostaje stabilna. To je uglavnom slučaj zbog određenog broja olakšavajućih faktora koji trenutno sprječavaju povratak nasilju. Oni uključuju međunarodne i regionalne pritiske za održanje jedinstva BiH; činjenicu da većina političara trenutno izgledaju zainteresirani za očuvanje stabilnosti i statusa quo; te duboku odbojnost prema nasilnom sukobu među velikom većinom građana. Smatra se da policija daje pozitivan doprinos svakodnevnoj sigurnosti građana. Međutim, ostaje pitanje koliko će oni to moći činiti ako dođe do pogoršanja sigurnosne situacije, naročito zbog količine političkog utjecaja koji se na njih vrši.

Kako osigurati sigurnost i stabilnost u budućnosti

Na osnovu dinamike ovih osnovnih pokretača sukoba i olakšavajućih faktora, izvještaj predočava moguće scenarije za sigurnost i stabilnost BiH u kratkoročnom, srednjeročnom i dugoročnom periodu. Dok se kratkoročno socijalni nemiri čine glavnom prijetnjom sigurnosti, srednjeročno i dugoročno postoji rizik da će faktori koji umanjuju povratak sukobu slabiti. To implicira veći rizik od nasilja ukoliko ključni pokretači sukoba ostanu neriješeni ili se pogoršaju.

Ovaj izvještaj ističe da je sad važno baviti se značajnijim pokretačima sukoba na inkluzivan i održiv način, da bi se osiguralo da lokalni akteri budu u stanju da se fokusiraju da zemlju vode naprijed, a ne da se bave starim nedaćama, jednom kada međunarodna zajednica ustupi svoju izvršnu upravu. Stoga izvještaj sadržava čitav niz preporuka usmjerenih ka međunarodnim akterima, naročito institucijama EU, ukratko:

osigurati da BiH izađe iz trenutnog zastoja u isto vrijeme stvarajući uvjete za dugoročnu stabilnost

dati podršku civilnom društvu da se bavi ozbiljnijim pokretačima sukoba

osigurati da međunarodno programiranje u BiH bude „osjetljivo na sukobe“

Uvod

KUDA IDE BOSNA I HERCEGOVINA 15 GODINA NAKON OKRUTNOG I RAZORNOG RATA?

Prema dugoročnoj stabilnosti i miru ili prema nasilju i daljoj dezintegraciji? Da li je ono čemu danas svjedočimo jednostavno bolan i spor oporavak nakon sukoba, ili bismo trebali biti uznemireni zbog nedostatka napretka i prirode kontinuiranog nezadovoljstva BiH? Činjenica da se ova pitanja još uvijek postavljaju daje razlog za razmišljanje.

Od općih izbora 2006. godine, politička situacija u BiH sve je gora. U isto vrijeme, ekonomska situacija u zemlji pogoršala se pod utjecajem međunarodne ekonomske krize koji se sve više osjeća. Ovi negativni trendovi učinili su da mediji, politički analitičari i međunarodna zajednica obrate više pažnje na BiH. Neki predviđaju povratak oružanom nasilju - kratkoročno, čak i srednjeročno – dok postoji shvatanje da dok međunarodna zajednica traži način da okonča svoju izvršnu ulogu u BiH, neriješena pitanja i podsticaji koji su nastali raspodjelom vlasti koja je rezultirala iz Dejtonskog mirovnog sporazuma nastavljaju uspješno blokirati politički napredak i drže BiH u stanju političke paralize i ranjivosti.

Uz takve okolnosti, Saferworld i Nansen dijalog centar Sarajevo odlučili su izvršiti procjenu trenutne političke i ekonomske situacije u lokalnim zajednicama i predstaviti ozbiljnije pokretače sukoba u BiH koji su i dalje neriješeni. To smo učinili kroz diskusije fokusnih grupa i intervju s ključnim ispitanicima u šesnaest lokalnih zajednica širom BiH (pogledati Aneks I za više informacija o metodologiji istraživanja). Svrha ovog izvještaja nije samo da pruži zapažanja zajednica o trenutnom zastoju. Njegov je cilj također da podstakne međunarodne aktere da gledaju dalje od trenutačne bezizlazne situacije u BiH i razmotre način na koji bi njihov angažman mogao doprinijeti minimiziranju dugoročnih prijetnji osjetljivoj stabilnosti zemlje. Kao takav, izvještaj i njegove preporuke u zaključku uglavnom su usmjereni ka onima koji odlučuju i odgovornim službenicima u međunarodnim i institucijama vlada zemalja koje su angažirane u BiH, naročito EU.

Prema ovom izvještaju, BiH je od kraja rata 1995. godine prešla dug put, a sigurnosna situacija na lokalnom nivou trenutno je stabilna. Međutim, mnogi značajni pokretači sukoba i dalje su prisutni i stoje na putu održivog mira i sigurne i prosperitetne budućnosti. Pored toga, BiH se trenutno suočava sa nizom ključnih prekretnica od kojih će neke imati značajan utjecaj na njenu buduću političku situaciju i prirodu međunarodnog angažmana u zemlji: opći izbori planirani su za oktobar 2010. godine; tranzicija sa Ureda visokog predstavnika (OHR) na Ured specijalnog predstavnika

Evropske unije (EUSR) predviđena je, ali još nije realizirana; a u toku su i promjene mandata vojnih snaga Evropske unije (EUFOR). U Briselu se dešavaju radikalne promjene instrumenata vanjske politike EU sa uspostavom Evropske službe za vanjsko djelovanje (EEAS).

U ovakvom zahtjevnom kontekstu, važno je osigurati da čuvari mira u BiH donose informirane i strateške odluke, ne samo da bi se pomoglo da zemlja izađe iz ovog trenutačnog zastoja, nego da bi se osiguralo da se postave čvrste osnove za mirno napredovanje BiH nakon što međunarodna zajednica povuče svoju izvršnu upravu.

Ovaj izvještaj prvo daje pregled ključnih poslijeratnih dešavanja u BiH na osnovu sekundarnog istraživanja i intervjua sa analitičarima i drugim ključnim ispitanicima. U poglavlju 2 navedeni su nalazi terenskog istraživanja, uz pregled opažanja zajednice pod pet glavnih naslova. Potom slijedi poglavlje koje se odnosi na analizu (3) u kojem su spojeni nalazi iz prethodna dva dijela sa osvrtom na pokretače sukoba, olakšavajuće faktore i potencijalne buduće scenarije za sigurnost i stabilnost u BiH. Na osnovu ovoga, dat je niz preporuka za međunarodne aktere (naročito EU), u poglavlju 4.

1

Kontekst: poslijeratna Bosna i Hercegovina

RASPAD JUGOSLAVIJE doveo je do rata u Bosni i Hercegovini (BiH) koji je trajao od 1992. do 1995. godine. Rat je u javni vokabular uveo termin „etničko čišćenje“. Masakri, koncentracioni logori i masovna silovanja korišteni su kao sredstva ratovanja, za izgon ljudi iz njihovih domova. Otprilike pola stanovništva je ili interno raseljeno ili je napustilo zemlju i dok je proces povratka bio uspješan u određenim područjima, rat je značajno promijenio raspored etničkih skupina širom BiH³. Do kraja rata ubijeno je približno 100.000 ljudi. Do danas ih se skoro 10.000 još uvijek smatra nestalim.⁴

Danas je BiH definirana ratom, načinom kako je završen i prirodom poslijeratne obnove. U ovom poglavlju dat je kratak pregled glavnih poslijeratnih dešavanja na osnovu sekundarnog istraživanja i intervjua sa ključnim ispitanicima (pogledati Aneks 1 za opis metodologije).

Politika i eticitet u Bosni i Hercegovini

Dejtonske strukture

Rat je zvanično završio potpisivanjem „Dejtonskog mirovnog sporazuma“ (Dejton)⁵ 14. decembra 1995. godine. Dejton propisuje podjelu vlasti između „tri konstitutivna naroda“ u BiH (Bošnjaci, bosanski Srbi i bosanski Hrvati). Mjesta u dvodomnom Parlamentu podijeljena su između glavne tri skupine, a u Predsjedništvu BiH tri člana od kojih svaki predstavlja različitu etničku skupini rotiraju se na mjestu predsjedavajućeg svakih osam mjeseci. Odražavajući uzajamno nepovjerenje u vrijeme pregovora, sistem sadrži niz opcija za veto što znači da svaka skupina može blokirati procese ukoliko smatra da oni predstavljaju prijetnju njenim etno-nacionalnim interesima.⁶

³ Od 4,6 miliona ljudi koji žive u BiH danas, 48% su Bošnjaci (pretežno muslimani); 37% bosanski Srbi (pretežno Srbi pravoslavci); a 14% bosanski Hrvati (pretežno katolici). Manje od 1% su „Ostali“ npr. Romi. Posljednji popis stanovništva proveden je 1991: ove cifre su naknadne procjene. CIA, The World Factbook: Bosnia and Herzegovina, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bk.html>>, pristupljeno 12. maja 2010.

⁴ Međunarodna komisija za nestale, Southeast Europe, <<http://www.ic-mp.org/icmp-worldwide/southeast-europe/>>, pristupljeno 12. maja 2010.

⁵ Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini, <http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=380>, pristupljeno 14. May 2010.

⁶ U Bosni se izrazi „nacionalno“ i „nacionalizam“ odnose na jednu od etničkih grupa (npr. bosanskih Srba, bosanskih Hrvata ili Bošnjaka), a ne za Bosnu i Hercegovinu kao naciju. U ovom izvještaju smo dodali prefiks „etno“ da bismo napravili jasnu razliku (stoga „etno-nacionalno“ i „etno-nacionalizam“), osim kada se navodi nečiji govor. Iako referiramo na različite „etničke“ grupe u Bosni i Hercegovini, svjesni smo da su ove razlike primarno društveno konstruirane.

Bosna i Hercegovina administrativna mapa

Dejton je dao obrise složenog institucionalnog okvira za Bosnu i Hercegovinu koja se sastoji od dva „entiteta“ približno iste veličine u geografskom smislu, od kojih svaki posjeduje značajan stepen autonomije: Republika Srpska (RS) u kojoj pretežno žive bosanski Srbi, i Federacija Bosne i Hercegovine („Federacija“) u kojoj živi većina Bošnjaka i velika manjina koju čine bosanski Hrvati. Federacije je dalje podijeljena

na deset kantona sa značajnim ovlastima na kantonalnom nivou. Formirana je i treća samoupravna administrativna jedinica, Distrikt Brčko, koja ima poseban status.⁷

Dejton jeste uspio zaustaviti borbe, ali nije mu namjena bila da definiše dugoročnu političku strukturu, te čini nepodesnu osnovu za funkcionalnu državu. Pored toga što je isuviše birokratski, skup⁸ i neefikasan, sistem je također u suprotnosti sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima.⁹ Uprkos jasnoj potrebi za ustavnim reformom, dosadašnji napredak u vezi s ovim pitanjem je ograničen.

Etnicitet i izazov razvoja demokratske kulture

Poput mnogih drugih novonastalih demokratskih država, BiH je još uvijek u procesu razvoja istinske demokratske kulture, tj. situacije u kojoj građani očekuju i zahtijevaju odgovornost od svojih političara, a političari rizikuju da ne budu ponovno izabrani ukoliko ne ispune svoja obećanja. Ovaj je proces usložen etno-političkom prirodom sistema BiH. Dejton institucionalizira etnicitet kao determinantu vlasti, te stoga pruža priliku – i podstiče – političarima da nastave cementirati i iskorištavati etničke podjele. Shodno tome, političke stranke u BiH se lakše identificiraju prema njihovoj etničkoj pripadnosti nego prema njihovoj poziciji u političkom desno-lijevom spektru, a političari se često fokusiraju na etno-nacionalna pitanja nauštrb tema kao što je nezaposlenost i korupcija. Što se tiče glasača, pokazivali su tendenciju da preferiraju kandidate iz „sopstvenih“ etničkih skupina i da ponovno biraju one koji su već na vlasti. Da li zbog navike, primijećenog nepostojanja alternativa ili „retorike straha“¹⁰ koji imaju više utjecaja nego što su glasači spremni priznati, većina izbora za rezultat imaju malo dramatičnih promjena političkog krajolika. Naredni opći izbori planirani su u oktobru 2010. godine.

Institucionalizacija etničkih podjela

Jedna od značajnih osobina poslijeratne Bosne i Hercegovine je institucionalizacija etničkih podjela, ne samo karakteristika političkog krajolika, nego svih sfera javnog života. Ovo znači da etnička pripadnost igra ključnu ulogu u:

- **obrazovnom sektoru:** nakon rata, jugoslavenski sistem obrazovanja koji je svjesno bio ne-etnički zamijenjen je sistemom u kojem etnička pripadnost igra ključnu ulogu. Iako većina učenika pohađa školske časove skupa, određeni broj važnih predmeta (historija, geografija, jezik i religija) slušaju odvojeno; a mnogi učenici pohađaju škole koje su doslovno jednoetničke.¹¹

⁷ Lokalni političari se tek sada dogovaraju oko finalnog statusa Brčkog. Zbog strateškog položaja Brčkog (povezuje dvije polovine RS, vidi kartu na strani xx), pregovarači u Dejtonu nisu mogli dogovoriti kakav će biti njegov status. Umjesto toga, dogovoreno je da će Brčko biti predmet međunarodne arbitraže. Posebni Arbitražni tribunal odlučio je 1997. godine o posebnom (trenutnom) statusu i predmetu međunarodne supervizije. Pogledati Ured visokog predstavnika (OHR), „Historija i mandat OHR Sjever/Brčko“ - Office of the High Representative (OHR), History and Mandate of the OHR North/Brčko, <http://www.ohr.int/ohr-offices/brcko/history/default.asp?content_id=5531>, pristupljeno 12. maja 2010.

⁸ Potrošnja vlasti u Bosni i Hercegovini je oko 50% prilagođenog BNP. Op cit CIA, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bk.html>>, pristupljeno 18. maja 2010.

⁹ Bosanskohercegovački ustav, sadržan u Aneksu IV Dejtonskog sporazuma, pravi razliku između dvije kategorije građana: tri „konstitutivna naroda“ (Bošnjaci, bosanski Hrvati i bosanski Srbi) i „Ostali“ (Jevreji, Romi i ostale nacionalne manjine, kao i oni koji se ne izjašnjavaju kao pripadnici bilo koje etničke skupine). U 2006. godini, Jakob Finci (bosanski Jevrejin) i Dervo Sejdić (bosanski Rom) osporili su ustav pred Evropskim sudom za ljudska prava (ECHR) na osnovi etničke diskriminacije. Aplikanti su istakli da im nije dozvoljeno kandidirati se za članove Predsjedništva i Dom naroda Parlamentarne skupštine zbog njihove etničke pripadnosti. U decembru 2009. godine, ECHR je odlučio da bosanskohercegovački ustav krši Evropsku konvenciju o ljudskim pravima. Human Rights House, ECHR accused B&H of Discrimination of National Minorities, 22 December 2009, <<http://humanrightshouse.org/Articles/12891.html>>, pristupljeno 10. maja 2010.

¹⁰ Pod „retorikom straha“ mislimo na izraze, riječi i koncepte koje koriste politički akteri u govorima i drugom javnom kontekstu i koji za učinak imaju izazivanje osjećanja straha ili mržnje prema drugim etničkim skupinama među njihovim glasačkim tijelom. To, naprimjer, može poprimiti oblik pozivanja na ratne strahote da bi se ilustriralo nešto o čemu se govori, i/ili impliciranja da bi se slično moglo dogoditi u budućnosti.

¹¹ 54 škole još uvijek rade po sistemu „dvije škole pod jednim krovom“, po kojem djeca različite etničke pripadnosti pohađaju školu u istim objektima, ali su fizički odvojena. Ovaj sistem je uvela Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE) da bi se omogućio proces povratka, no on se opire stalnim pokušajima da bude ukinut. Ali, bez obzira na količinu međunarodne pažnje koja je usmjerena na ovo pitanje, tokom posljednjih godina, tendencija je bila prema višem nivou etničke podijeljenosti. Škole su često (u cjelini ili većinom) jednoetničke; ili zbog toga što odražavaju situaciju u području u kojem se nalaze, ili zato što roditelji izaberu da svoju djecu pošalju u školu u koju idu djeca iste etničke pripadnosti, čak i ako je ta škola u području u kojem dijete ne živi (samo-segregacija). Pogledati naprimjer Francesco Palermo, Briefing on the Trend of Increasing Segregation in BiH Schools, OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina, 26 May 2008.

- **javnim institucijama:** nakon rata se nastojala osigurati proporcionalna etnička zastupljenost za državne službenike da bi se podstakao povratak raseljenih lica. Međutim, otvorena ili prikrivena etnička diskriminacija još uvijek je prisutna u praksi zapošljavanja lokalnih vlasti.¹²
- **javnim prostorom:** tokom rata, preoblikovanje javnog prostora činilo je ključni dio procesa etničkog čišćenja, tj. uništavanje vjerskih objekata, ili davanje novih imena ulicama i trgovima po historijskim ili političkim ličnostima iz lokalno dominantne etničke skupine. Iako je većina crkava i džamija obnovljena ili ponovno izgrađena, mnoge ulice i trгови nose imena iz ratnog perioda. A pokušaji oblikovanja javnog prostora na način koji odražava lokalnu dominaciju jedne etničke skupine se nastavljaju kroz podizanje spomenika (npr. palim borcima iz jedne skupine), korištenje religijskih ili etno-nacionalističkih simbola u javnim objektima (npr. zastava ili križeva).
- **medijima:** međunarodna zajednica uvela je legislativu koja se odnosi na medije u BiH, ali ona nije eliminirala govor mržnje, jer je većinom medijska pokrivenost iskrivljena, pošto predstavlja uglavnom ili isključivo gledišta jedne etničke skupine (ili jedne etno-političke stranke).¹³

Poslijeratna ekonomija u Bosni i Hercegovini

Težak prelaz na tržišnu ekonomiju

Ključna karakteristika bosanskohercegovačke ekonomije je da brojne ekonomske aktivnosti nisu prijavljene niti zvanično registrirane. Pored fiskalnih implikacija ovakve situacije, to znači da je teško naići na pouzdane statističke podatke, što otežava preciznu analizu. Međutim, nema sumnje da se bosanskohercegovačka ekonomija još nije vratila na predratni nivo. Iako je veliki dio infrastrukture koja je uništena tokom rata obnovljen, prelaz sa socijalističke ekonomije na kapitalizam bio je izazovan, a ekonomija BiH i dalje pati od niskog nivoa stranih ulaganja. Jedan od razloga je relativno visok stepen korupcije koja je prisutna u svim poslovnim sferama i nivoima javne uprave.¹⁴ Ali, složene administrativne i zakonske strukture i višestepena birokracija također igraju ulogu u obeshrabrivanju investitora, i stranih i domaćih, i ometaju formiranje novih preduzeća.

Nezaposlenost je glavni problem u BiH. Zvanična statistika ne uzima u obzir ljude koji su zaposleni u sivoj ekonomiji, a zvanična prosječna stopa neto zaposlenosti za 2008. godinu procijenjena je na 24%. Za mlade od 15-24 godine procjena je bila 47.5%.¹⁵ (Stvarne stope nezaposlenosti su vjerovatno nešto niže).

Efekti globalne ekonomske krize

Prema Evropskoj banci za obnovu i razvoj (EBRD), puni efekti globalne finansijske krize nisu se osjetili u BiH do posljednjeg kvartala 2008., kada je usporena ekonomska

¹² Dio IV „Sporazum o provedbi odluke o konstitutivnim narodima“ Ustavnog suda BiH (mart 2002.) propisuje da konstitutivni narodi i „Ostali“ budu proporcionalno zastupljeni u svim javnim institucijama u BiH na osnovu popisa stanovništva 1991. Vidi <http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/const/default.asp?content_id=7274#4>, pristupljeno 12. maja 2010. Prema izvještaju iz 2007., nijedna općina ne poštuje ovaj uvjet uveden nakon rata da bi se omogućio proces povratka i poslijeratne integracije. Nije naveden „Antiksenofobija - kampanja bazirana na pravima, podršci pomirenju i promociji reintegracije povratničke manjine“, 1. oktobra 2007., <<http://www.idoonline.info/digitalarchive/public/browsing/bydate/index.cfm/fuseaction/listarticles/code/02.03.17/year/2007/month/10/day/1/>>, pristupljeno 28. maja 2010. Zahvalnost Centru za civilno društvo, KYODO (www.kyodo.ba/), jer su nam ustupili ovaj izvještaj.

¹³ Pogledati naprimjer wieninternational.at, Bosnia-Herzegovina's media landscape – print media, 15. januar 2009, <<http://www.wieninternational.at/en/node/12040>> i wieninternational.at, Bosnia-Herzegovina's media landscape – electronic media, 15. januar 2009, <<http://www.wieninternational.at/en/node/12035>>, pristupljeno 10. juna 2010.

¹⁴ Podaci ukazuju na problem korupcije za koji se smatra da je teži u BiH nego drugdje u regionu, ali Bosna i Hercegovina nije najgora što se tiče stvarnih stepena korupcije. Bosanskohercegovački građani ocjenjuju da su sve njihove domaće institucije veoma pogođene korupcijom, što nije slučaj sa građanima iz ostatka regiona (Srbija, Kosovo, Hrvatska i Republika Makedonija). Međutim, bosanskohercegovački građani prijavljuju manje slučajeva podmičivanja nego njihovi susjedi iz Srbije i sa Kosova. Transparency International, Global Corruption Barometer 2009, <http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/gcb/2009/>, pristupljeno 28. maja 2010.

¹⁵ United Nations Development Programme (UNDP), The Ties That Bind: Social Capital in Bosnia and Herzegovina, 2009, <<http://www.undp.ba/index.aspx?PID=3&RID=54>>, pristupljeno 13. maja 2010.

aktivnost, a porasla stopa nezaposlenosti. Smanjenje ekonomske aktivnosti nastavilo se 2009. godine kao rezultat nerazpoloživosti bankovnih kredita, smanjenja stranih ulaganja (koja su ionako bila relativno skromna), manje interne potražnje, kao i pada potraživanja za izvozom iz EU.¹⁶ Procjena je da je bosanskohercegovačka ekonomija prešla iz perioda rasta u recesiju, smanjenjem od 3,4% u 2009. u poređenju sa stopom rasta od 5,4% u prethodnoj godini.¹⁷ Industrijska proizvodnja (ključni doprinos zapošljavanju) ostaje u depresiji, uz smanjenje između decembra 2008. i decembra 2009. godine za 9,5% čime je godišnji prosjek pao na 11,5%.¹⁸ To je dovelo do porasta stope nezaposlenosti: u prvom kvartalu 2009, 25.000 radnika izgubilo je posao, uglavnom u tekstilnoj i metalnoj industriji.¹⁹ Međutim, pošto su stope nezaposlenosti samo procjene, teško je izmjeriti tačan utjecaj ekonomskog pada na zaposlenost.

Pad je također utjecao na protok novčanih pošiljki u BiH od značajnog broja izbjeglica koje su napustile zemlju zbog rata, te od bosanskohercegovačkih radnika koji rade u drugim evropskim zemljama. Ova sredstva predstavljaju pomoć porodicama u BiH kao dodatak malim penzijama i nesigurnim plaćama. Novčane pošiljke su dostigle vrhunac u 2008. sa preko 2,7 milijardi dolara, ili 14,8% bruto domaćeg proizvoda (GDP).²⁰ Protok novčanih pošiljki pao je za 16% od 2008. do 2009. godine kao rezultat globalne ekonomske krize.²¹

Da bi se spriječio finansijski kolaps države, u julu 2009. godine Međunarodni monetarni fond se složio da BiH da trogodišnji kredit²² za šta je glavni uvjet bio da državna vlada i dva entiteta, RS i FBiH, značajno srežu troškove. Dok je RS do sada uspjela zadovoljiti ove uvjete (dijelom uz pomoć prihoda od privatizacije), Federacija se suočava sa značajnim problemima. Ovdje je jedina, najveća sfera potrošnje povezana sa beneficijama za borce, invalide i porodice poginulih tokom rata – koji svi skupa predstavljaju većinu biračkog tijela.²³ Odluke da se srežu ove beneficije pokrenule su nasilne proteste boraca u Sarajevu u aprilu 2010.²⁴, a mogli bi uslijediti dodatni socijalni nemiri kada se počnu osjećati ti rezovi (vidi poglavlje 2.4 za mišljenja zajednice o tom pitanju). Očekuje se da će ekonomski preokret i oporavak biti spor proces.

Regionalni odnosi

Regionalni utjecaji

Događaji u regionu nastavljaju utjecati na unutarnju politiku i stabilnost BiH. Jedan primjer je kosovska deklaracija o nezavisnosti u februaru 2008. koja je pokrenula oštre i oprečne reakcije u BiH.²⁵ Odnosi između BiH i njena dva glavna susjeda Hrvatske i

¹⁶ European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), Bosnia-Herzegovina: Economic Overview <<http://www.ebrd.com/country/country/bosnherz/econo.htm>>, pristupljeno 22. marta 2010.

¹⁷ Op cit CIA, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bk.html>>, pristupljeno 13. maja 2010.

¹⁸ Emerging Europe Monitor, Macro-economic Forecast Bosnia (summary), February 2010 <<http://www.emergingeuropemonitor.com/file/86983/macroeconomic-forecast-bosnia.html>>, pristupljeno 14. maja 2010.

¹⁹ Alic A., Bosnia: The IMF Money Crunch, International Relations and Security Network, 25 May 2009, <<http://www.isn.ethz.ch/isn/Current-Affairs/Security-Watch/Detail/?id=100562&lng=en>>, pristupljeno 13. maja 2010.

²⁰ World Bank, Migration and Remittances Factbook 2008, <[http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1110315015165/RemittancesData_Nov09\(Public\).xls](http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1110315015165/RemittancesData_Nov09(Public).xls)>, pristupljeno 13. maja 2010. (cifre su iz novembra 2009.)

²¹ Balkan.com, Bosnia and Herzegovina working abroad remittances fell 16% in 2009, Business News, 1 June 2010, <<http://balkan.com/open-news.php?uniqueid=59278>>, pristupljeno 10. juna 2010.

²² International Monetary Fund (IMF), IMF Executive Board Approves US\$1.57 Billion Stand-By Arrangement for Bosnia and Herzegovina, Press Release No.09/258, July 8 2009, <<http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2009/prog258.htm>>, pristupljeno 13. maja 2010.

²³ Op cit Alic, 2009.

²⁴ 66 ljudi je povrijeđeno kada je policija bacila suzavac na demonstrante koji su zahtijevali ostavku predsjednika Federacije i koji su zapalili urede federalne vlade. BalkanInsight, Bosnian War Veterans in Violent Clashes with Police, 21 April 2010, <<http://www.balkaninsight.com/en/main/news/27499/>>, pristupljeno 14. juna 2010.

²⁵ Tokom protesta u Banjaluci, studenti, bosanski Srbi, sukobili su se sa policijom, (BalkanInsight, Bosnian Serb Students, Police Clash, 21 February 2008, <<http://www.balkaninsight.com/en/main/news/8086>>, pristupljeno 16. jula 2010.), no događaji u Bosni i Hercegovini uopćeno ostaju relativno nenasilni. U Sarajevu, reakcije javnosti uglavnom su bile podrška objavljivanju nezavisnosti Kosova. Kao odraz ove podjele, tročlano predsjedništvo BiH nije se uspjelo dogovoriti oko zajedničkog stava o ovom pitanju: BalkanInsight, Bosnian Presidency Split Over Kosovo 19 September 2008, <<http://www.balkaninsight.com/en/main/news/13267>>, pristupljeno 16. jula 2010.

Srbije ostaju bliski, ali složeni, zbog aktivne uloge obiju zemalja u ratu 1992-95. Dejton je omogućio da svaki od dva entiteta ulazi u paralelne odnose i potpisuje sporazume sa Srbijom i Hrvatskom – „posebne odnose“ na koje se najviše pozivaju RS i Srbija.

Hrvatska i Srbija: od antagonista do partnera za mirnu BiH?

Zbog mogućih razlika između javnih izjava i sadržaja bilateralnih razgovora iza zatvorenih vrata između Beograda i Banjaluke, teško je utvrditi pravu prirodu utjecaja Hrvatske i Srbije na domaću politiku u BiH. Međutim, i hrvatska i srpska politika prema njihovom susjedu se generalno čini kao politika koja više vodi ka stabilnosti i pomirenju u posljednjih nekoliko godina; možda dijelom kao reakcija na političku krizu u BiH, a dijelom motivirana interesima obiju zemalja da održe zamah napretka prema priključenju EU.

Reakcija Beograda na odluku Skupštine RS iz januara 2010. godine da se glasa o pravu RS da održi referendum²⁶ bila je javna izjava da Srbija neće podržati nikakav referendum za podjelu Bosne i Hercegovine.²⁷ U maju 2010. godine, srbijanski predsjednik Boris Tadić se sastao sa bošnjačkim članom tročlanog Predsjedništva, Harisom Silajdžićem, u nastojanju da se poboljšaju odnosi između Srbije i centralne vlasti BiH.²⁸ Nova hrvatska vlada također je poduzela korake koji ukazuju na obnovljeno opredjeljenje za značajnije pomirenje – kao što je posjeta hrvatskog predsjednika Ive Josipovića u aprilu 2010. godine kada je izrazio žaljenje zbog uloge Hrvatske u ratu.²⁹

Međunarodni angažman u Bosni i Hercegovini

Ključna osobina poslijeratnog političkog i sigurnosnog krajolika u BiH bila je očigledna mjera i priroda međunarodnog angažmana. Iako su SAD imale značajnu ulogu u omogućavanju dejtonskih pregovora i igrale aktivnu ulogu u provedbi sporazuma neposredno poslije rata, posljednjih godina ravnoteža međunarodnog angažmana pomjerila se ka EU

Izvršna međunarodna uprava u BiH: Ured visokog predstavnika

OHR je osnovan Dejtonskim sporazumom da bi se proveli civilni aspekti sporazuma, i ima značajnog utjecaja u BiH. Prema bonskim ovlastima³⁰ može otpuštati bosanskohercegovačke političare i članove javne uprave (uključujući policiju); poništavati i nametati zakone; te općenito ukidati domaće odluke ukoliko procijeni da nisu u skladu sa Dejtonom.

Ove su ovlasti veoma kritizirane zbog njihove neodgovorne i nedemokratske prirode, te je tokom posljednjih godina OHR ograničio njihovu upotrebu jer pokušava izvršiti prelaz na više ograničenu savjetodavnu ulogu. OHR-om upravlja Vijeće za implementaciju mira (PIC) koje se sastoji od 55 zemalja i agencija koje daju podršku dejtonskom mirovnom procesu. Odluke koje se tiču promjena mandata OHR-a donosi Upravni

²⁶ SETimes.com, RS passes controversial referendum law, 12 February 2010, <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2010/02/12/feature-01>, pristupljeno 10. juna 2010.

²⁷ B92, Tadic on Srebrenica, Kosovo, neighbors, 24 February 2010, <http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2010&mm=02&dd=24&nav_id=65421>, pristupljeno 10. juna 2010.

²⁸ BalkanInsight, Serbia's Tadic meets with Bosnian Serb Leaders, 24 May 2010, <<http://www.balkaninsight.com/en/main/news/28312/>>, pristupljeno 25. maja 2010.

²⁹ Arslanagic S., Josipovic Delivers Unprecedented Apology to Bosnia, BalkanInsight, 14 April 2010, <<http://www.balkaninsight.com/en/main/news/27333/>>, pristupljeno 13. maja 2010. Na izjave Josipovića ostale ključne ličnosti iz hrvatske vlade reagirale su Ijutito. Vidi Bancroft I., The Dynamics of Apology and Forgiveness in the Balkans, Radio Free Europe/Radio Liberty, 27 April 2010, <http://www.rferl.org/content/The_Dynamics_Of_Apology_And_Forgiveness_In_The_Balkans/2025889.html>, pristupljeno 13. maja 2010.

³⁰ Bonske ovlasti uvedene su na sastanku Vijeća za provedbu mira (PIC) u Bonu u decembru 1997. OHR, PIC - Summary of Bonn Conclusions, <http://www.ohr.int/pic/default.asp?content_id=5183>, pristupljeno 11. jula 2010.

odbor PIC-a koji se sastaje svaka tri mjeseca na nivou političkih direktora.³¹ Od 2002. godine, visoki predstavnik također djeluje u ulozi specijalnog predstavnika Evropske unije (EUSR) u BiH.

Priroda međunarodnog angažmana u BiH trenutno prolazi kroz značajne promjene. Plan je da se zatvori OHR i pređe na „pojačani“ EUSR. Još treba definirati precizan mandat i resurse EUSR,³² ali se ne očekuje da će zadržati bilo kakve izvršne ovlasti koje trenutno ima OHR. U februaru 2008., PIC je donio odluku da se postavi pet ciljeva i dva uvjeta (pet plus dva)³³ Iako je ostvaren određeni napredak u tom smjeru, oni još nisu ostvareni.³⁴

Bezbjedno i pouzdano okruženje

Da bi se osiguralo da se odluke OHR-a provode, te da bi se „obezbijedilo vojno prisustvo s ciljem doprinosa sigurnom i bezbjednom okruženju“, oko 2000 međunarodnih vojnika je prisutno u BiH pod imenom EUFOR Althea, Evropske vojne snage.³⁵ Jedan dio je smješten u Kampu Butmir u blizini Sarajeva, dok su ostali raspoređeni u male timove (8-12 članova) za vezu i posmatranje (LOT-ove) koji se nalaze širom zemlje. Prisutan od 2004, EUFOR je sada počeo pripreme za svoj mandat nakon zatvaranja OHR-a koji će vjerovatno poprimiti oblik značajno manje misije za obuku koja će biti fokusirana na izgradnju kapaciteta oružanih snaga BiH i Ministarstva obrane.³⁶

Sigurnosni sektor BiH bio je predmetom opsežnih međunarodno pokrenutih reformi. Reforme odbrambenog sektora koje je vodio NATO savez da bi se zamijenile različite vojske koje su se borile jedna protiv druge tokom rata dovele su do stvaranja jedinstvenih Oružanih snaga Bosne i Hercegovine u 2005, a taj proces se generalno smatra uspjehom.³⁷ Suprotno tome, međunarodna nastojanja da se reformira policija BiH bila su manje uspješna. Policijska uprava je, prema Dejtonu, decentralizirana: u RS postoji jedna policija, dok ih je u Federaciji deset (po jedna za svaki kanton). Sistem ne omogućava uspješnu provedbu zakona i nastavlja biti podložan političkim pritiscima i intervencijama.

Najambicioznija nastojanja da se provedu policijske reforme desila su se 2004. godine pod pokroviteljstvom visokog predstavnika Paddyja Ashdowna. Između ostalog, namjera je bila da se reformama ograniči direktan politički utjecaj na rad policije. Ali zbog tvrdoglavog otpora lokalnih političara (naročito iz RS), mnogi od prvobitnih međunarodnih zahtjeva morali su biti napušteni. Stranke su na kraju postigle kompromis koji je omogućio BiH da potpiše sa EU dogovor koji prethodi članstvu³⁸ (Sporazum

31 Upravni odbor čine Kanada, Francuska, Njemačka, Italija, Japan, Rusija, Ujedinjeno Kraljevstvo, Sjedinjene Države, Predsjedništvo EU, Evropska komisija i Organizacija islamske konferencije (OIC) koju predstavlja Turska. OHR, The Peace Implementation Council and its Steering Board, <http://www.ohr.int/pic/default.asp?content_id=38563>, pristupljeno 13. maja 2010.

32 Zbog svoje odgovornosti da provodi odluke OHR ako je potrebno, misija EUFOR-a ne može se okončati dok se ne zatvori OHR. Neke zemlje koje šalju svoje vojnike u EUFOR već su počele insistirati na smanjenju nivoa snaga EUFOR-a, navodeći argument da je sigurnosna situacija u BiH već godinama stabilna i da bi njihovi vojnici negdje drugdje bili korisniji. Intervju sa ključnim ispitanikom, Sarajevo, februar 2010.

33 Pet ciljeva su: rješenje pitanja državne imovine, rješenje pitanja vojne imovine, okončanje finalnih odluka vezanih za Brčko, fiskalna održivost države i utemeljenje pravne države. Dva uvjeta su: potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SAA), te pozitivna procjena situacije u BiH. OHR, Press Conference by the High Representative Miroslav Lajčák following the PIC Steering Board Session in Brussels on 26-27 February 2008, <http://www.ohr.int/ohr-dept/press/pressb/default.asp?content_id=41353>, pristupljeno 13. maja 2010.

34 Pitanja državne i vojne imovine još uvijek nisu riješena. OHR, Remarks by High Representative and EU Special Representative Valentin Inzko at a Press Conference to mark the conclusion of the PIC Steering Board Meeting, 25 February 2010, <http://www.ohr.int/ohr-dept/press/pressb/default.asp?content_id=44646>, pristupljeno 10. maja 2010. Zatvaranje OHR-a također zavisi od pozitivne procjene političke situacije (drugi uvjet).

35 Iz izjave o misiji EUFOR-a. EUFOR djeluje prema aranžmanima „Berlin Plus“ što znači da koristi ekspertizu NATO-a za planiranje i druge kapacitete. Približno 2000 vojnika stacionirano je u BiH te mogu, teoretski dobiti pojačanje od snaga KFOR-a na Kosovu i dodatnih snaga iz drugih područja. EUFOR, EUFOR Fact Sheet, <http://www.euforbih.org/index.php?option=com_content&view=article&id=15&Itemid=134>, pristupljeno 11. juna 2010.

36 Na sastanku u januaru 2010, Vijeće za vanjske poslove EU odlučilo je da će EUFOR početi pružati neizršnu podršku za izgradnju kapaciteta i obuku, ali je izrazilo i spremnost EU da održava izvršnu vojnu ulogu i nakon trenutnog mandata (koji završava 31. decembra 2010) pod mandatom UN, ukoliko bude potrebno. Foreign Affairs Council Meeting, Council Conclusions on Bosnia and Herzegovina: Operation ALTHEA, Brussels, 25 January 2010.

37 Reforme su doprinjele da BiH uđe u program NATO-a Partnerstvo za mir u 2006, a na samitu u aprilu 2010. NATO je odlučio uvjetno odobriti aplikaciju BiH za Akcioni plan za članstvo (MAP). MAP predstavlja posljednji korak ka pridruživanju savezu, ali BiH će vjerovatno biti suočena sa dugim procesom političkog dijaloga i vojne reforme prije nego što bude zadovoljila neophodne standarde. Prvi uvjet je rješavanje pitanja vojne imovine. NATO news, Bosnia and Herzegovina and Membership Action Plan, 22 April 2010, <http://www.nato.int/cps/en/SID-EB2E4CC-EAECFB26/natolive/news_62811.htm?selectedLocale=en>, pristupljeno 11. juna 2010.

38 EurActiv.com, Vote for police reform brings Bosnia closer to EU, 17 April 2008, <<http://www.euractiv.com/en/enlargement/vote-police-reform-brings-bosnia-closer-eu/article-171719>>, pristupljeno 11. juna 2010.

o stabilizaciji i pridruživanju koji je opisan u tekstu koji slijedi). Međunarodna se potpora nakon toga fokusirala na pružanje tehničke pomoći s ciljem poboljšanja saradnje i koordiniranja unutar postojećih policijskih struktura i jačanja sposobnosti policije da se suprotstavi organiziranom kriminalu.³⁹

Evropska budućnost? Proces priključenja EU

BiH je potencijalni kandidat za članstvo EU pošto je potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU u junu 2008. godine.⁴⁰ Međutim, napredak prema ispunjavanju uvjeta za priključenje je ograničen.⁴¹ Među uvjetima je i uvjet izmjene ustava da bi se osiguralo da bude usklađen sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i stvaranje funkcionalnijih i fiskalno održivih institucionalnih struktura. U oba područja ostvaren je neznatan napredak. Provođenje popisa stanovništva je još jedan uvjet. Iako je popis planiran za 2011. godinu, još je potrebno usaglasiti detalje.⁴² Slično tome, veoma je sporo napredovanje u provedbi legislative vezane za policijsku reformu.⁴³ Uopćeno govoreći, posljednjih nekoliko godina bilo je malo konsenzusa u vezi sa glavnim reformskim prioritetima, a bilo je pokušaja da se prethodno dogovorene reforme ponište⁴⁴ (vidi poglavlje 1.5 za više detalja).

Donatorska pomoć i razvoj građanskog društva u BiH

Prije rata, ili je bilo malo ili uopće nije bilo neovisnog civilnog društva. Poslijeratni priliv pomoći za obnovu i razvoj rezultirao je iznenadnim i velikim porastom broja lokalnih organizacija civilnog društva. U ovoj fazi, donatori su koristili mnoge od ovih organizacija civilnog društva samo za pružanje usluga, umjesto investiranja u njihov organizacioni razvoj ili širu konsolidaciju civilnog društva.⁴⁵

Kako je BiH prolazila kroz faze stabilizacije i obnove, smanjena je međunarodna donatorska potpora projektima civilnog društva (iako je poprimila više strateški pristup), a finansijsko okruženje organizacija civilnog društva postalo je sve izazovnije, vodeći ka povećanoj konkurenciji među organizacijama. Tokom posljednjih nekoliko godina, nekoliko donatorskih vlada zatvorilo je svoje urede za pomoć u zemlji ili planiraju da postepeno okončaju svoju bilateralnu pomoć razvoju BiH, a neke od njih svoju potporu usmjeravaju preko EU.⁴⁶ Pad ukupnog nivoa donacija (grantova) i pomijeranje sa bilateralne na multilateralnu pomoć predstavljaju dodatni izazov za organizacije civilnog društva, naročito stoga što sredstva Evropske komisije (EC) dolaze uz čitav niz uvjeta sa čijim se ispunjavanjem bore mnoge organizacije civilnog društva.⁴⁷ Ovo pomijeranje

³⁹ Policijska misija EU u Bosni i Hercegovini (EUPM) je institucija koja predvodi ta nastojanja i pruža tehničku pomoć i obuku policiji BiH.

⁴⁰ Vucheva E, Bosnia signs EU pre-accession deal, EU Observer, 17 June 2008, <<http://euobserver.com/9/26335>>, pristupljeno 13. maja 2010. European Commission, Bosnia and Herzegovina - Relations with the EU, EC Enlargement, <http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidate-countries/bosnia_and_herzegovina/eu_bosnia_and_herzegovina_relations_en.htm>, pristupljeno 13. maja 2010.

⁴¹ Outlined in Europa, The European Partnership with Bosnia and Herzegovina, 7 May 2008, <http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/western_balkans/n18012_en.htm>, pristupljeno 11. juna 2010.

⁴² Političari iz redova Bošnjaka i bosanskih Hrvata ne žele da pitanja vezana za etničku pripadnost budu dijelom popisa, kako traže političari iz reda bosanskih Srba. Oni navode argument da bi to cementiralo rezultate etničkog čišćenja. BalkanInsight, EU official Urges Bosnians to Adopt Census Law, 28 January 2010, <<http://www.balkaninsight.com/en/main/news/25282/>>. EU je podstakla BiH vlasti da donesu odluku o Zakonu o popisu prije ljetnje pauze 2010, ili popis neće biti moguć 2011. Joint Statement of the European Commission and Bosnia and Herzegovina, 21 May 2010, <<http://www.europa.ba/?akcija=vijesti&akcija2=pregled&jezik=2&ID=702>>, pristupljeno 11. juna 2010.

⁴³ Intervju sa ključnim ispitanicima, Sarajevo, januar i februar 2010.

⁴⁴ Evropska komisija, Bosnia and Herzegovina 2009 Progress Report, Commission Staff Working Document, (Brussels, October 2009).

⁴⁵ Smillie I., Reconstructing Bosnia, Constructing Civil Society in ed I Smillie, Patronage or Partnership. Local Capacity Building in Humanitarian Crisis, The International Development Research Center, <http://www.idrc.ca/en/ev-87952-201-1-DO_TOPIC.html>, pristupljeno 14. juna 2010.

⁴⁶ Kanada je zatvorila svoju ambasadu i lokalni ured Kanadske agencije za međunarodni razvoj (CIDA) 2009. godine CBC News, Canada to close its embassies in Cambodia, Bosnia-Herzegovina, 24 April 2009, <<http://www.cbc.ca/world/story/2009/04/24/embassies-bosniaherz-cambodia896.html>>, pristupljeno 11. juna 2010. Odjel za međunarodni razvoj Ujedinjenog Kraljevstva (DFID) planira zatvoriti svoj ured u BiH u februaru 2011., postepeno povlačeći svoju bilateralnu pomoć, a umjesto toga kanalisat će svoja sredstva preko instrumenata EU (intervju sa ključnim ispitanikom, Sarajevo, oktobar 2009.). Holandija također smanjuje svoju pomoć s namjerom da potpuno prekine bilateralnu pomoć za razvoj i fokusira se na podršku priključenju BiH EU. Holandska ambasada u Sarajevu, Netherlands Development Cooperation in BiH, <<http://bosniaherzegovina.nlembassy.org/development>>, pristupljeno 11. juna 2010.

⁴⁷ Oni, naprimjer, uključuju: znanje engleskog jezika, poznavanje rada na računaru, pristup ostalim sredstvima za sufinansiranje i sposobnost organizacija da zadrže osoblje i nastave funkcionirati nekoliko mjeseci dok se obrađuju aplikacije za sredstva i dok sredstva ne budu isplaćena.

ima posebno negativan utjecaj na male organizacije u zajednici ili obične organizacije koje se nalaze izvan velikih gradova. Takve organizacije trebaju igrati ključnu ulogu u razvoju civilnog društva i u dobroj su poziciji da naprave pozitivne promjene, jer često detaljno poznaju lokalni kontekst i imaju dobar pristup zajednicama i lokalnim akterima. Međutim, mnoge od njih se već bore da pronađu sredstva.⁴⁸ Pored toga, postoji tendencija ka prioritetima finansiranja koji odražavaju ovo pomjeranje u okružju finansiranja od "bilateralizma" ka većoj centralizaciji oko EU. To znači da su pitanja poput, naprimjer, povratka manjina, sprečavanja sukoba i gradnje mira relativno skinuta s liste prioriteta, u korist tema koje su neposrednije povezane sa priključenjem EU, kao što je demokratizacija i kvalitetna provedba vlasti.⁴⁹

Trenutni zastoj u Bosni i Hercegovini

Od posljednjih izbora 2006. godine, politička situacija u BiH stalno se pogoršava. Većina političkih procesa su u zastoju pošto se politički lideri sukobljavaju oko buduće političke strukture BiH, te je više prisutna i etno-nacionalistička retorika. Ovo poglavlje daje kratak pregled trenutne situacije, a detaljnija analiza osnovnih uzroka data je u poglavlju 3.

Fokus konfrontacija: neslaganja oko budućeg oblika BiH

Dok je Dejton uspio okončati borbe, neophodni koraci ka zamjeni mirovnog sporazuma dugoročnijim aranžmanom i provedba ustavne reforme još se nisu desili. To ukazuje da tek treba odgovoriti na fundamentalna pitanja o političkoj strukturi BiH.

Posljednjih godina političari iz tri glavne etničke skupine sukobljavaju se oko ovog pitanja. Bošnjaci čine najveću etničku skupinu u BiH, a većinsko mišljenje među bošnjačkim političarima je da vlast treba biti centralizirana na državnom nivou – neki čak idu tako daleko da Federaciju i Republiku Srpsku kao entitete treba ukinuti. Među bosanskim Srbima (od kojih većina živi u RS u kojoj prema procjenama živi 90% bosanskih Srba) političko vodstvo generalno bi preferiralo zadržavanje vlasti na entitetskom nivou, kako je trenutno slučaj prema Dejtonskom sporazumu. Odluke Skupštine RS tokom posljednjih nekoliko godina uspješno su vraćale nazad mnoge ovlasti prenesene sa entitetskog na državni nivo, a o namjeri RS da se na kraju otcijepi od BiH lideri RS stalno govore. Neki posmatrači vjeruju da bi "mirno otcjepljenje" bilo moguće možda prema primjeru odvajanja Crne Gore od Srbije 2006. godine.⁵⁰ Ali zbog historije i etničkog sastava BiH nije vjerovatno da bi se takvo otcjepljenje moglo dogoditi u bliskoj budućnosti bez nasilja i šire nestabilnosti (vidi poglavlje 3.2). Da bi situacija bila još složenija, bosanski Hrvati počeli su govoriti o zahtjevima za „trećim entitetom“ za bosanske Hrvate. Pored političkih implikacija, ova ideja čini se logistički problematičnom zbog toga što bosanski Hrvati žive u različitim dijelovima BiH.

Slično tome, stavovi prema međunarodnom angažmanu različiti su u tri glavne skupine. Među Bošnjacima, mnogi vjeruju da je još uvijek potrebna međunarodna izvršna uloga i da je treba zadržati za sada, dok lideri bosanskih Srba kažu da je međunarodna zajednica (naročito OHR) završio svoju izvršnu ulogu. Političari bosanskih Srba redovno optužuju OHR da zloupotrebljava svoje ovlasti, i odbijaju da se povinuju mnogim njegovim zahtjevima.

⁴⁸ Intervju sa ključnim ispitanikom, Sarajevo, januar i februar 2010.

⁴⁹ Potpora obrazovanju i gradnji mira opada od 2007. XX Mapping Report 2008-2009, <<http://www.donormapping.ba/docs/DonorMappingReport2008-2009.pdf>>, pristupljeno 13. maja 2010.

⁵⁰ Intervju sa ključnim ispitanikom, Sarajevo, oktobar 2009.

Utjecaj: napuštene reforme i strah od nestabilnosti

Kao što je već pomenuto, trenutni zastoje zaustavio je napredovanje BiH prema članstvu u EU, što je izazvalo zabrinutost EU da BiH zaostaje iza susjednih zemalja u procesu priključenja. Odluka EU da ne ukine vize za građane BiH u novembru 2009. godine potakla je političare BiH da u kratkom periodu brzo djeluju da bi zadovoljili standardne kriterije što je rezultiralo konačnom viznom liberalizacijom u maju 2010.⁵¹ Lokalni političari su bez sumnje bili motivirani značajnom frustracijom javnosti zbog neuspjeha da se zadovolje kriteriji prvi put, pored činjenice da uskoro slijede opći izbori.⁵² Dok osoblje EU ukazuje na ovaj proces kao primjer utjecaja „meke sile“ priključenja EU, skeptici tvrde da je ovo bila jedinstvena situacija i da je teško identificirati pitanja koja bi mogla imati sličan mobilizirajući efekat u bliskoj budućnosti.⁵³

Politička kriza je također izazvala zabrinutost među međunarodnim posmatračima da bi BiH mogla opet potonuti u nasilje. Dok je ukupna sigurnosna situacija i dalje stabilna, statistike pokazane Saferworld-u, čini se, ukazuju na porast međuetničkih incidenata od 2007. do 2009.⁵⁴ Iako postoje veoma različita mišljenja o stepenu rizika s kojim se trenutno suočava BiH, postoji opća usaglašenost da bi bilo koji sadašnji koraci ka cijepanju zemlje ili potpunom ukidanju entiteta vjerovatno vodili nasilnim sukobima na lokalnom nivou i mogućoj široj nestabilnosti.⁵⁵

Trenutna politička situacija ističe stepen do kojeg svaki razgovor o raspodjeli vlasti u BiH ostaje osjetljivo pitanje i lako ga je ugroziti stepenom uzajamnog nepovjerenja između tri glavne etničke skupine. Domaća nastojanja da se ova pitanja riješe naišla su na probleme sredinom 2009.⁵⁶ Međunarodni pokušaj na visokom nivou da se stranke okupe oko pregovaračkog stola krajem 2009. (takozvani butmirski proces⁵⁷) propao je na sličan način i naknadno je kritiziran kao nedovoljno pripremljen i nespretno proveden.⁵⁸ Iako šire zaključke treba pažljivo izvoditi iz posljednjih diplomatskih pokušaja, intervjui sa ključnim ispitanicima, sa ljudima koji rade za međunarodne institucije i donatorske vlade upućuju na ograničenu svjesnost o osjetljivoj prirodi ustavne reforme i sličnih pitanja. Čini se da postoji tendencija da se na ova pitanja ne gleda toliko kao na dio neriješene dinamike sukoba BiH, nego uglavnom kao na tehničke uvjete koje treba ispuniti da bi se napredovalo ka konačnom članstvu u EU.⁵⁹

⁵¹ Odluka Vijeća Evropske unije od 30. novembra 2009. godine – bezvizni režim za zemlje Šengena dobile su Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija, Crna Gora i Srbija, ali ne i Albanija i Bosna i Hercegovina. Visa liberalisation for Western Balkan countries, <http://www.se2009.eu/polopoly_fs/1.25716/menu/standard/file/111561.pdf>, pristupljeno 13. maja 2010.

⁵² "BiH je dobila liberalizaciju viznog režima 27.5.2010. godine, www.europa.ba/?akcija=vijesti&akcija2=pregled&lD=706&jezik=2 Međutim, prijedlog EK da se građanima BiH omoguće putovanja u zemlje Šengena bez viza zavisi od ispunjenja tri preostala zahtjeva koja stoje pred BiH."

⁵³ Intervjui sa ključnim ispitanikom, Sarajevo, decembra 2009.

⁵⁴ Od oko 7 incidenata mjesečno u 2007., do 9 u 2008. i 13 u 2009. godini. Statistički podaci koje su prikupile međunarodne organizacije i pokazale ih Saferworld, također navedeni u Latal S., Bosnia faces critical challenges in 2010, BalkanInsight, 21 January 2010, <<http://www.balkaninsight.com/en/main/comment/25135/>>, pristupljeno 25. maja 2010.

⁵⁵ Intervjui sa ključnim ispitanicima, Sarajevo, februar 2010.

⁵⁶ Krajem 2008. i početkom 2009. lokalni političari sa tri strane postigli su napredak u vezi sa ustavnim reformom i drugim teškim pitanjima. Takozvani prudski proces bio je zajednička inicijativa predstavnika tri glavne stranke i pokrenut je u gradu Prudu u novembru 2008. Probudio je neku nadu u međunarodnoj zajednici da će doći do lokalno formuliranih rješenja za najvažnije političke izazove. Međutim, pregovori su ubrzo zapali u poteškoće, a proces je na kraju visoki predstavnik proglasio "mrtvim" u julu 2009.

⁵⁷ Butmirski proces nazvan je prema vojnoj bazi EUFOR-a nadomak Sarajeva gdje su se vodili pregovori na čijem je čelu bila Švedska kao predsjedavajuća Evropskom unijom.

⁵⁸ Intervju sa ključnim ispitanicima, Sarajevo, jesen 2009./zima 2009–2010.

⁵⁹ Intervjui sa ključnim ispitanicima, Sarajevo, jesen 2009./zima 2009–2010.

2

Kako zajednica vidi trenutnu situaciju

U OVOM POGLAVLJU PREDOČENI SU DETALJI nalaza terenskog istraživanja o zapažanjima zajednice o trenutnoj situaciji koje je početkom 2010. proveo Saferworld i lokalna partnerska organizacija Nansen dijalog centar Sarajevo.⁶⁰ Diskusije fokusnih grupa održane su sa preko 240 građana u šesnaest mjesnih zajednica širom Bosne i Hercegovine, a pojedinačni intervjui su urađeni sa liderima mjesnih zajednica, nastavnici, vjerskim vođama i lokalnim policajcima, kao i predstavnicima niza lokalnih i međunarodnih organizacija. Pošto se smatra da kod mladih ljudi koji nisu imali iskustvo življenja u etnički heterogenom društvu Jugoslavije potencijalno postoji veći rizik pokazivanja etno-nacionalističkih tendencija, mi smo bili naročito zainteresirani za zapažanja mladih BiH, te su sa mladima od 18 do 30 godina starosti vođene posebne diskusije fokusnih grupa.⁶¹

Poglavlje koje slijedi ispituje utjecaj trenutne situacije na lokalne zajednice i daje pregled niza pitanja koja su se pojavila u toku istraživanja a koja mogu biti prijetnja dugoročnoj stabilnosti BiH. Podijeljen je na tematske dijelove u kojima je detaljno predočena politička, društveno-ekonomska i sigurnosna situacija, kao i pogledi na međunarodni angažman. Posljednje poglavlje posvećeno je zapažanjima mladih. Glavne poente terenskog istraživanja su slijedeće:

- Politička situacija je ključni uzrok frustracije i zabrinutosti, uglavnom zbog korištenja „jezika straha“ od strane političara i medija, te nesigurnosti oko toga da li trenutne političke konfrontacije mogu rezultirati nasiljem. U isto vrijeme postoji svijest da političari koriste etno-nacionalističku retoriku kao sredstvo manipuliranja glasačima. Duboka je frustracija u svim skupinama u vezi sa raspostranjenom politizacijom svih aspekata svakodnevnog života, naprimjer u medijima i obrazovanju.
- Na međunarodne aktere, uključujući EU, uveliko se gleda sa nepovjerenjem, smatra ih se konfužnim, pristranim i bez strategije za BiH.
- Ekonomska situacija je glavni neposredni razlog za brigu za većinu ljudi. Visoka stopa nezaposlenosti i socijalna frustracija koja iz toga proizilazi znače da se javni nemiri smatraju istaknutim rizikom. Iako se smatra da ekonomska kriza ima podjednak utjecaj na sve etničke skupine, pristup poslu uveliko zavisi od političkih i ličnih veza.

⁶⁰ Ovaj izvještaj nadovezuje se na manje istraživanje koje je provedeno 2008. od strane Saferworld i Nansen dijalog centra u sedam mjesnih zajednica na tri lokacije u Bosni i Hercegovini. Ovo istraživanje rađeno je samo u svrhu internog programiranja i nije objavljeno.

⁶¹ Ova metodologija (diskusija fokus grupa) izabrana je zbog dubine informacija, suprotno širini informacija koje bi se dobile korištenjem upitnika na koje bi odgovarali hiljade ispitanika. Napola strukturiran format omogućio je povratne informacije i otvorene diskusije, što je dalo detaljne i ponekad neočekivane informacije. Za više detalja o ovoj metodologiji, pogledati Aneks I.

- Lokalna sigurnosna situacija se uveliko karakterizira kao zadovoljavajuća; glavni razlog zabrinutosti u vezi sa sigurnosnom situacijom je lokalni sitni kriminal. Međuetnički incidenti generalno nisu uzrokom zabrinutosti ljudi u svakodnevnom životu; a opće je viđenje da policija radi svoj posao.
- Smatra se da mnogi mladi ljudi i tinejdžeri reproduciraju etno-nacionalizam i etničke podjele. Mladi su više pogođeni nezaposlenošću i socijalnom frustracijom, a potencijalno su i osjetljiviji na ekstremističke poruke. Ovo je bio razlog za zabrinutost mnogih ispitanika.

Politička situacija

Trenutna politička kriza proizvodi zabrinutost za buduću stabilnost

Konfrontacijska etno-nacionalistička retorika uzrokuje zabrinutost u vezi sa pitanjem da li politička kriza visokog stepena može eskalirati i dovesti do nasilja. Ovo je naročito bio slučaj sa ispitanicima iz povratničkih zajednica. Jedan ispitanik rekao je da politička retorika čak i njega navodi da misli o kupovini oružja, a "ako oni mene mogu natjerati da pomislim na kupovinu oružja, onda isti efekat mogu imati i na druge" (ključni ispitanik, Brčko). Neki ispitanici naglasili su da nema garancija da neće ponovo doći do rata, jer mnoge trenutne političke diskusije podsjećaju na predratnu situaciju.

Mnogi ispitanici su rekli da iako su naviknuti na ovaj "verbalni politički rat", ovaj uporni nedostatak dogovora između stranaka u vezi sa političkim rješenjem za Bosnu i Hercegovinu smatra se potencijalnim faktorom rizika koji bi na kraju mogao dovesti do sukoba ukoliko političari počnu djelovati prema svojoj zapaljivoj retorici. Ovo je zapažanje najjače među Bošnjacima u vezi sa prijetnjom referendumom za otcjepljenje u Republici Srpskoj.

Prije rata, referendum je održan i doveo nas je do krvoprolića. Ljudi se veoma plaše ove priče o referendumu u RS. To ih podsjeća na period pred sami rat. Čak i sama riječ referendum uznemiri i uplaši ljude.

Član fokusne grupe (muškarac, 56), Brčko

U isto vrijeme, bošnjačka retorika o centralizaciji vlasti u jakoj državi – na račun entiteta – također je proizvela reakcije među drugim etničkim skupinama. Jedan ispitanik je objasnio ovako: "dovoljno je da kažete da će Republika Srpska nestati [i] ljudi se zaista zabrinu da bi to moglo da se desi. [Oni] se plaše toga, te se stoga ponašaju beskompromisno." (ključni ispitanik, Banjaluka). Mnogi ispitanici bosanski Srbi rekli su da bi željeli da se struktura uspostavljena u Dejtonu manje-više sačuva. Jedan predstavnik civilnog društva rekao je da "bi referendum u Republici Srpskoj samo potvrdio Dejton, i da će joj to dati veći legitimitet od ljudi" (ključni ispitanik, Banjaluka).

Neki ispitanici su također izrazili zabrinutost zbog priče o formiranju „trećeg entiteta“ bosanskih Hrvata. Bošnjak, ključni ispitanik iz Mostara primijetio je da "najnovija retorika o Mostaru kao stolnom gradu Hrvata zvuči kao da oni [političari] na svoj način stvaraju treći entitet sa Mostarom kao njegovim glavnim gradom".

Odnosi u zajednici ne odražavaju uvijek višu politiku

U isto vrijeme, u većini slučajeva, međuentitetska dinamika unutar zajednica ne izgleda kao da odražava neprijateljstvo koje se pokazuje na nivou politike. Članovi fokusnih grupa iz svih etničkih skupina rekli su da (većina) ljudi generalno nije spremna djelovati prema onome što govore njihovi političari: "Mi građani živimo zajedno, a politika na nivou države nema utjecaja na nas". Član fokusne grupe (muškarac, 60), Prijedor. Mnogi ispitanici dali su nekoliko pozitivnih primjera mirnog suživota, a ljudi u lokalnim zajednicama pokazali su mnogo više volje da prevaziđu etničke podjele od njihovih izabranih predstavnika. Također, velika većina ljudi (naročito starijih

ispitanika) izrazito je čvrsta u ispoljavanju stava da im je već dosta sukoba i da ga više nikada ne bi željeli ponovo iskusiti. Kako je to rekao jedan borac "Ne želim ni svojim neprijateljima da prolaze kroz šta sam ja prošao" (ključni ispitanik, Zvornik).

Etno-nacionalizam i strah kao sredstva manipulacije

Većina ispitanika prepoznala je etno-nacionalističku retoriku kao pokretača straha i izvor podjele, i vjeruje da takve metode političari koriste da bi održali kontrolu nad svojom etničkom skupinom i dobili glasove. Iako je zapaljiva etno-nacionalistička retorika svakodnevno prisutna, mnogi smatraju da postaje naročito izražena i usmjerena u predizbornom periodu.

(...) političari koriste nacionalizam da uplaše narod, i na taj način dobijaju glasove.

Član fokusne grupe (muškarac, 20), Mostar

Ispitanici vjeruju da se etno-nacionalistička retorika koristi da bi se namjerno sabotirala uspostava međuetničkog povjerenja i suživot. Kada im je postavljeno pitanje: "Postoji li nešto što bi moglo dovesti do ponavljanja sukoba?", jedan član fokusne grupe iz Tuzle odgovorio je: "Nacionalna pitanja koja su postala toliko popularna u BiH. Očekujem da će doći do veće prisutnosti retorike kako se približavamo općim izborima. Jako se bojim toga. To bi moglo dovesti do sukoba jer političari proizvode i koriste nacionalnu mržnju. Puno je nepismenih u BiH i veoma je lako njima manipulirati. Očekujem nacionalnu netoleranciju u narednom periodu." (muškarac, 55)

Prema tome, neki članovi fokusnih grupa izrazili su sumnje u pravu prirodu trenutne političke krize i rekli da ona nije tako duboka niti stvarna kako se čini, ističući da mnogi političari sarađuju prilično dobro prevazilazeći etničke podjele kada se radi o očuvanju njihovih interesa.

Izbori dolaze i naši političari pokušavaju da nas uplaše da će doći do sukoba. Stvaraju atmosferu straha jednih od drugih. [...] Političari čuvaju svoje pozicije korištenjem "jezika mržnje".

Član fokusne grupe (muškarac, 60), Brčko

Neki vjeruju da „simuliranjem“ političke krize, lokalni političari izbjegavaju preuzimanje odgovornosti za ono što čine. Aktivista za ljudska prava tvrdio je da su političke krize proizvedene jer vlasti BiH nisu istinski zainteresirane za priključenje EU, jer bi to uvelo sistem veće odgovornosti. Međutim, politička kriza koja je motivirana ličnim interesima, a ne etno-nacionalističkim neprijateljstvom ne isključuje niti umanjuje rizik od nasilja za neke ispitanike koji vjeruju da bi još uvijek političke elite mogle orkestrirati nasilje ukoliko budu ugroženi njihovi lični interesi.

Za sada, ovo je sve verbalni rat – ali ako ljudi počnu djelovati prema tom verbalnom ratu i počnu provoditi u djelo ono što govore, tada bi incidenti u ovom gradu, naprimjer, mogli eskalirati u nasilje

Ključni ispitanik, Mostar

Nepostojanje suočavanja s prošlošću i korištenje ratnih događanja u političke svrhe

Iako su mnogi ispitanici gorljivo naglašavali da su se u njihovoj zajednici uspjeli vratiti u relativno normalnu situaciju, istraživanje ukazuje da događaji iz prošlosti još uvijek igraju veliku ulogu u životima ljudi. Neki ispitanici među bosanskim Srbima, uglavnom oni iz Republike Srpske, doimali su se kao da se bore da ne priznaju ratna

dešavanja, naročito zločine protiv bošnjačkog stanovništva. U Prijedoru u kojem su se desili značajno etničko čišćenje i kršenja ljudskih prava, jedan ispitanik nam je čak rekao "nije bilo etničkih tenzija ovdje, čak ni u ratu". Član fokusne grupe, Prijedor. Neki predstavnici civilnog društva vjeruju da ovu vrstu poricanja podstiču političke elite. Oni naglašavaju da, iako ovaj odnos ostaje, ljudima je teško ići ka prihvatanju onoga što se desilo tokom rata.

Pored toga, činjenica da neki pojedinci koji su optuženi za ratne zločine nisu procesuirani održava nivo straha i tenzije među povratnicima. Tome odmaže i činjenica da proces tranzicijske pravde ide sporo,⁶² i da mnogi smatraju da nije ni neutralan ni korektan. Nekoliko ispitanika također smatra da pošto je rat završen međunarodnom intervencijom, problemi koji su do njega doveli nisu riješeni, te da stoga sukob može poprimiti nasilan oblik: "Ne osjećam se istinski sigurnim, to je lažna sigurnost. Rat ustvari nikada nije završen, nego je zaustavljen. To je kao fudbalska utakmica: uvijek imam osjećaj da samo čekamo drugo poluvrijeme" (ključni ispitanik, Brčko).

Pitanje komemoracije ratnih događanja ili ratnih žrtava i dalje je osjetljivo. U Prijedoru su nam ispitanici rekli da lokacije koje su bile koncentracioni logori za bošnjačke borce i civile tokom rata danas služe za industrijske namjene. Bivši logoraši i porodice ubijenih u ovim logorima spriječeni su da obilježe njihova stradanja spomen-pločom ili spomenikom, ali je u blizini podignut spomenik palim srpskim borcima. Također, u mnogim mjestima, ulicama, trgovima i drugim javnim prostorima daju se imena u slavu bitaka ili drugih važnih ratnih događanja; ili, po nekoj (ne) čuvenoj individui iz određene etničke skupine. Jedno bošnjačko povratničko naselje nazvano je Miloševo po pokojnom srbijanskom predsjedniku Slobodanu Miloševiću. Ovakva praksa signalizira dominaciju jedne etničke/vjerske skupine i isključivanje pripadnika drugih etničkih skupina iz javnog prostora. Neki su ispitanici ovo opisali kao "posljednju fazu etničkog čišćenja" (ključni ispitanik, Prijedor).

Slaba demokratska kultura i nepostojanje odgovornosti koja se proteže od viših ka nižim nivoima

Skoro svi ispitanici smatraju političke elite u osnovi neodgovornim prema njihovim biračima, i uglavnom korumpiranim i nepotističkim. Ispitanici smatraju da obični ljudi nemaju nikakvog utjecaja i da su razočarani demokratskim procesom. Mnogi su ispitanici dodali da, uprkos njihovoj frustraciji, vide malo nade za promjenu na narednim izborima, jer vjeruju da će ljudi (uključujući i njih same) vjerovatno izabrati ponovo iste političare i stranke: "Mi smo krivi jer mi biramo onoga ko će voditi zemlju". (...) trebali bismo se opametiti i birati nove ljude u oktobru na općim izborima. Ali, bojim se da ćemo opet izabrati iste ljude." Članica fokusne grupe (žena, 60), Tuzla.

Opće je mišljenje bilo da su političari sasvim nezainteresirani za ono što brine obične ljude. Na primjer, političare se optužuje da ne obraćaju pažnju na ekonomske i socijalne probleme. Neki ispitanici smatraju da je vjerovatno da političari koriste tešku ekonomsku situaciju za promidžbu sopstvenih ciljeva: "Ekonomska situacija je katastrofalna.

Poznato je da je politička scena u RS i širom BiH politički problem – niko ne misli o ekonomskom razvoju. Nema političara koji misli o vođenju ekonomije.

Član fokusne grupe (muškarac, 55), Zvornik

⁶² Još uvijek se dešavaju hapšenja pojedinaca zbog ratnih zločina koje su počinili, posljednje hapšenje bilo je hapšenje jednog policajca u maju 2010. BalkanInsight, Two War Crimes Suspects Arrested in Bosnia, 18 May 2010, <<http://www.balkaninsight.com/en/main/news/28173/>>, pristupljeno 11. juna 2010.

To je odlično za manipuliranje običnim ljudima" (ključni ispitanik, Stolac). Na lokalnom nivou, ljudi su se žalili na nepostojanje općinskih usluga u njihovim zajednicama (sanitacija, tekuća voda i struja), što vide kao očiglednu naznaku nezainteresiranosti lokalnih političara za rješavanje njihovih problema. U mjesnim zajednicama u kojima uglavnom žive pripadnici etničke skupine koja čini manjinu u općini nepostojanje odgovarajućih usluga često se tumači kao izraz etničke predrasude koja postoji u općinskom sistemu kojim dominira druga (većinska) etnička skupina.⁶³

Mnogi ispitanici istakli su složenu i skupu državu koja je napravljena u Dejtonu, a neki su istakli ulogu koju mirovni sporazum igra u ometanju odgovornosti.

Nemam predstave o tome šta pojedine institucije i nivoi vlasti, poput kantonalnih, rade. Ne znam koji je njihov opis poslova i kakve veze ima sa zajednicom.

Ključni ispitanik, Mostar

Većina ispitanika iz Federacije smatrala je da je dejtonski sistem zbunjujući, a naročito su kritizirali kantonalne uprave zbog neodgovornosti i neefikasnosti.

Mišljenje o medijima kao pristranim i kao produženoj ruci političkih stranaka

Većina ispitanika izrazila je zabrinutost zbog činjenice da politika prožima sve segmente društva; najčešće se čula primjedba da je "politika u svemu". Osjećaj je da etničke podjele održavaju ne samo političari, nego svi koji su na nekoj poziciji.⁶⁴ Naročito je takva politizacija prisutna u medijima. Skoro svi ispitanici su istakli negativnu ulogu medija koji održavaju strah načinom na koji izvještavaju. Selektivno i pristrano izvještavanje smatra se rezultatom direktne političke kontrole nad medijima koja je identificirana kao sredstvo za prenošenje poruka i održavanje etno-nacionalizma: "Mediji su orijentirani prema političkim strankama. Podržavaju ih i promoviraju njihove ideje i politiku. Pokazuju šta im odgovara i koji su interesi političkih stranaka. Ponekad iz izjave izdvoje jednu rečenicu i prikažu je na potpuno pogrešan način. Tako proizvode tenzije među političarima koje se prenose na građane." Član fokusne grupe (muškarac, 35) Banjaluka.

Postoji tendencija, naročito u medijima, da se prevelik naglasak stavlja na međuetničke incidente da bi se održavali strah i podjele, dok su priče i primjeri o pozitivnim međuetničkim odnosima minimizirane.

Ne mogu se sjetiti niti jednog većeg [međuetničkog] incidenta ovdje u posljednjih par godina. Ali, ako i ima nešto malo, to se isuviše napuše.

Ključni ispitanik, Stolac

Većina ispitanika se slažu da mediji igraju važnu ulogu u utjecaju na sigurnost, kao što je rekao jedan učesnik u diskusiji fokusne grupe u Sarajevu: "Mediji su važan faktor koji utiče na smirivanje ili pogoršanje sigurnosne situacije." (muškarac, 55).

⁶³ Neki ispitanici vjeruju da ovaj nedostatak pažnje na nivou zajednice jeste omogućen novim pravilima koja su uvedena 2003, što je promijenilo pravni status mjesnih zajednica u dobrovoljne subjekte. To znači da predsjednik neke mjesne zajednice više ne može primati plaću, nego mora raditi na dobrovoljnoj osnovi, a mjesna zajednica više nema pristupa garantiranom godišnjem budžetu za lokalni razvoj.

⁶⁴ Situacija u obrazovnom sektoru (opisanom u poglavlju 1.1) poseban je uzrok zabrinutosti za ispitanike. Ovo pitanje je detaljnije opisano u daljem tekstu, u dijelu o mladima 2.5.

Međunarodni angažman u Bosni i Hercegovini

Međunarodni angažman se smatra nekonzistentnim, nepouzdanim i bez strategije.

Velika većina ispitanika bili su veoma kritični u svojoj procjeni međunarodnog angažmana u BiH: na međunarodne aktere gleda se kao na nezainteresirane, bez vizije, nekoordinirane, nekonzistentne i ne pretjerano pouzdane. Zapažanje da većina međunarodnih aktera jeste izgubila interes u BiH dominiralo je među svim ispitanicima, bez obzira na njihovu etničku pripadnost.

Zajednice su razočarane načinom na koji međunarodna zajednica pokušava pokre-

Koja je njihova strategija za Bosnu i Hercegovinu? Ne razumijemo to. Imamo osjećaj kao da smo [samo] "jedna od zemalja u kojoj provode demokratiju."

Ključni ispitanik, Sarajevo

nuti ustavne reforme.⁶⁵ Ispitanici su također kritizirali nivo pasivnosti međunarodnih aktera pred etno-nacionalističkom retorikom koja dolazi od političara, i izražen je osjećaj da međunarodni akteri lokalne političare ne smatraju odgovornim za ono što govore i rade. Jedan ključni ispitanik smatrao je da "se međunarodna zajednica ponaša kao da daje signal RS da je Kosovo. RS nije Kosovo." (Mostar). Na zapaženo odsustvo volje kod međunarodnih aktera da interveniraju, naročito kada lokalni političari blokiraju reforme, gleda se kao na dozvoljavanje još više konfrontirajućih stavova među lokalnim političarima. Slično tome, malo se vjeruje da spoljni akteri žele da se angažiraju ako dođe do nasilja: "Ne vjerujem da međunarodna zajednica brine za našu sigurnost. Čekali su pet godina posljednji put prije nego što su intervenirali, vjerovatno bi tako opet." (ključni ispitanik, Brčko).

Slaba usaglašenost oko načina daljeg međunarodnog angažmana

Sve u svemu, na međunarodni angažman se gleda kao ključan u omogućavanju rješenja političke krize. Većina ispitanika slaže se da međunarodna zajednica „mora nešto uraditi“, jer većina smatra da još uvijek ima značajnu ulogu u BiH. Obećanje članstva u NATO savezu i EU mnogi smatraju najboljim sredstvom osiguranja sigurnosti i smanjenja rizika budućeg sukoba.

Međutim, pogledi na to šta bi tačno međunarodni akteri trebali raditi su različiti, od skepticizma u vezi sa trenutnom međunarodnom izvršnom ulogom u BiH, do vjerovanja da je to neophodnost u bližoj budućnosti. Ispitanici Bošnjaci naročito bi željeli vidjeti više angažiranu međunarodnu zajednicu koja reaguje, posebno u vezi sa ustavnim reformom, osuđivanjem zapaljive etno-nacionalističke retorike i pomaganjem razvoja lokalnih ekonomija. Bosanski Srbi su bili više skeptični u vezi sa spremnošću međunarodnih aktera da naprave nešto pozitivno, a mnogi su međunarodni angažman vidjeli kao pristran i protiv interesa bosanskih Srba.

Evropska unija: najmanje koordiniran i pouzdan akter

Većina ispitanika bila je mišljenja da EU nedostaje političke volje da insistira na političkom rješenju u BiH, a razlog za to vide u nedostatku jedinstvenog evropskog stava.

Evropska unija bi trebala definirati svoje namjere spram Bosne i Hercegovine. Ne postoji jasna strategija. Nekoliko je političkih trendova [u] Evropskoj uniji prema BiH.

Član fokusne grupe (muškarac, 45), Prijedor

Stoga se smatra da je EU nekonzistentna i da ne slijedi sopstvene principe: u osnovi "klimava koalicija – brak bez posvećenosti" (ključni ispitanik, Sarajevo).

⁶⁵ In particular, key informants were very critical of the failed 'Butmir process'.

Na OHR se gleda kao na slabog, više nego negativnog, aktera bez podrške. Pored toga, ispitanici iz civilnog društva su se žalili da EU zauzima pristup prema BiH koji je otvoreno pod utjecajem "šablona priključenja" i nije dovoljno prilagođen posebnostima BiH kao zemlje koja je u post-konfliktnom periodu.⁶⁶

Međunarodni angažman se smatra pristranim

Među mnogim ispitanicima vladao je osjećaj da međunarodni akteri ne reaguju korektno na interese različitih sastavnih skupina u BiH i da slijede određene politike koje potkopavaju – ili barem ne podržavaju – pomirenje i uzajamno razumijevanje.

Neki ispitanici iz reda bosanskih Srba izrazili su žaljenje zbog onoga što su oni vidjeli kao odsustvo prihvatanja činjenice od strane međunarodnih aktera da je RS u osnovi postala država u državi, i da bi tako trebalo ostati. Pored toga, neki ispitanici među bosanskim Srbima imali su osjećaj da međunarodna zajednica nije dovoljno uzela u obzir interese bosanskih Srba nakon rata. Jedan pravnik iz Banjaluke je smatrao da dok je dosadašnji međunarodni angažman generalno bio pozitivan za BiH, nije bilo dovoljno priznavanja da su i bosanski Srbi također bili žrtve rata. Neki članovi fokusnih grupa među bosanskim Srbima smatrali su da je međunarodna zajednica diskriminirala Srbe u podršci interno raseljenim osobama i izbjeglicama.

Većina ispitanika iz svih etničkih skupina bila je veoma frustrirana što je EU odbila viznu liberalizaciju Bosni i Hercegovini (vidi poglavlje 1.5), a velika većina krivila je EU, a ne sopstvene političare: "Ne nervira me Zagreb niti Beograd. Nerviraju me London, Pariz i Brisel" (ključni ispitanik, Mostar). Na odluku se prvenstveno gledalo kao na politički čin, a ne tehnički. Frustracija je bila izrazito jaka među mnogim Bošnjacima koji su smatrali da je BiH (viđena kao žrtva rata), „kažnjena“, dok je Srbija (viđena kao agresor) „nagrađena“ viznom liberalizacijom. Neki ključni ispitanici vjeruju da EU rizikuje da ide na ruku radikalnim grupama koje bi mogle iskoristiti ovo nezado voljstvo za svoje ciljeve, naprimjer tako što bi odluku EU pripisale „islamofobiji“.

Ekonomska i socijalna situacija

Finansijska nesigurnost kao najveći razlog za brigu

Za veliku većinu ispitanika glavni razlog za brigu je ekonomska situacija.

[Ekonomska] situacija je gora nego prije 2-3 godine.

Članica fokusne grupe (žena, 55), Tuzla

Skoro da je postojala apsolutna usaglašenost ispitanika da je situacija u posljednje dvije ili tri godine bivala sve gora i da je finansijska nesigurnost bila vrsta nesigurnosti koju su većina ispitanika najviše osjećali. "U ekonomskom smislu se ne osjećam sigurnim. Nema posla, nema novih investicija, nema perspektive." Član fokusne grupe (muškarac, 50), Stolac. Neki ispitanici su smatrali da je trenutna ekonomska situacija toliko crna da je u potpunosti zasjenila međuetničke probleme ili frustracije.

Čak su se i ispitanici koji su zaposleni i koji zarađuju relativno dobru plaću žalili da su tokom posljednje godine ili dvije jedva sastavljali kraj s krajem, kupovinom po popustima i trošenjem samo onda kada je bilo apsolutno neophodno. Ali ugrožene kategorije bile su naročito pogođene. Mnogi stariji ispitanici izrazili su veliku zabrinutost – čak i očaj – u vezi sa preživljavanjem uz veoma niske penzije. Ako su primali nešto sa strane, to im je često dolazilo od rodbine iz inozemstva (što je značilo da su vjerovatno bili izloženi utjecaju pada novčanih pošiljki, opisano u poglavlju 1.2)

⁶⁶ Na papiru, EU priznaje BiH kao zemlju u procesu priključenja, „sa njenim jedinstvenim izazovima“, te da je potrebna, prilagođena strategija“ da bi se ona održala na putu priključenja. Summary note on the joint report by Javier Solana, EU High Representative for the ESDP, and Olli Rehn, EU's Commissioner for Enlargement, on "EU's Policy: the Way Ahead", 10 November 2008.

Sigurnost se može tumačiti na više načina. Za nas penzionere, sigurnost je kada nam penzije ne kasne.

Učesnik u fokus grupi (muškarac, 70), Banja Luka

S druge strane starosnog spektra, mnogi mladi ljudi su završili fakultete i odmah se suočili sa nezaposlenošću. Ispitanici su opisali „kvaku 22“ poslodavaca koji su odbijali kandidate koji nisu imali prethodno radno iskustvo, dok su drugi pomenuli da su mladi ljudi prinuđeni napustiti BiH da bi pronašli posao. Dodatna zabrinutost, koju su najčešće izražavali stariji ispitanici, bila je u vezi sa rizikom da mladi skrenu u kriminal zbog nepostojanja izgleda za budućnost (vidi poglavlje 2.5).

Utjecaj nezaposlenosti na sve etničke skupine – veze utječu na pristup zaposlenju

Većina ispitanika se složila da nijedna etnička skupina nije specifično više ili manje pogođena ekonomskim padom i porastom nezaposlenosti. Međutim, članovi fokusnih grupa u svim mjestima pominjali su važnost članstva u političkoj stranci i lične veze kod pristupa zaposlenju, naročito poslovima u javnim institucijama (koje ostaju važan izvor zaposlenja). Ispitivači iz svih skupina izrazili su veliku frustriranost zbog ove prakse: bez pravih političkih veza, teško je dobiti posao. Etno-nacionalna priroda većine političkih stranaka u BiH doprinosi tome da se raspodjela poslova preko ovakvih političkih veza uglavnom dešava unutar, a ne između, etničkih skupina.

Sve je to nepotizam, nacionalizam. Nadam se da će doći vrijeme kada će ljudi dobiti posao na osnovu svog znanja, a ne nacionalizma ili pripadnosti.

Članica fokusne grupe (žena, 50)

Pored toga, mnogi ispitanici su spomenuli da javne institucije ne zadovoljavaju svoje obaveze upošljavanja proporcionalnog broja iz svake etničke skupine u javnoj upravi (vidi poglavlje 1.1), uz tendenciju da većinska skupina u određenom području dominira na pozicijama u javnim ustanovama. Nije iznenađenje da mnogi – naročito pripadnici skupina koje su relativna manjina u određenom području – to smatraju izuzetno frustrirajućim i nepravednim.

Ipak treba spomenuti da je nekoliko ispitanika također potvrdilo nešto što smatraju tendencijom ka samo-segregaciji: da ljudi samo traže posao u područjima u kojima njihova etnička skupina čini većinu, a uzdržavaju se od apliciranja za posao u sopstvenoj zajednici ako su u njoj manjina (član fokusne grupe, Prijedor). Ovakvo se ponašanje može bazirati na pretpostavci (ili ličnom iskustvu) da ne vrijedi aplicirati za posao u ustanovama u kojima dominiraju pripadnici većine, jer bi njihova aplikacija za posao bila automatski odbijena. Ali to također znači da javne institucije mogu reći da su za nedostatak proporcionalne zastupljenosti radne snage krive poteškoće da se nađu odgovarajući kandidati iz manjinske skupine za određene poslove, naročito oni sa specifičnim kvalifikacijama.⁶⁷

⁶⁷ Entitetski sudovi u Banjaluci pomenuti su kao jedna takva institucija. (ključni ispitanik, Banjaluka). Činjenica da se mnoge povratničke zajednice sastoje uglavnom od starijih ljudi, dok su mladi i/ili bolje kvalificirani ostali u zemlji ili području u koje su prebjegli tokom rata, dalje uvećava ovaj problem.

Sigurnosna situacija

Dnevna sigurnosna situacija „zadovoljavajuća“ – glavni problem je sitni kriminal

Skoro svi ispitanici bili su relativno zadovoljni svakodnevnom sigurnosnom situacijom koju su generalno opisali kao „zadovoljavajuću“. Većina ispitanika smatra da je sigurnosna situacija u njihovoj zajednici čak poboljšana u posljednjih četiri ili pet godina. Finansijska nesigurnost bila je puno veći razlog za brigu od fizičke nesigurnosti za većinu ispitanika.

Kao glavni izazov lokalnoj sigurnosti identificiran je sitni kriminal: sitne pljačke, krađe, provale, maloljetnička delinkvencija i zloupotreba droga. U mnogim fokusnim mjesnim zajednicama, policija je potvrdila da je lokalna sigurnosna situacija poboljšana, jer su stope kriminala pale. Ali na nekoliko lokacija, ispitanici u policiji su nas informirali da je sitni „kriminal bogaćenja“ (npr. krađe predmeta čija je vrijednost manja od 500 KM/255 eura) porastao, izgleda kao rezultat pogoršanja ekonomske situacije.

Međuetnički incidenti nisu značajan sigurnosni problem

Na pitanje o međuetničkim incidentima, većina ispitanika je odgovorila da ne smatraju da su oni prijetnja njihovoj sigurnosti, ili da predstavljaju nešto što ih generalno brine. Na međuetničke incidente se generalno gleda kao na izolirane i rijetke, a kada se dogode, ne smatra ih se veoma ozbiljnim ili organiziranim, jer su to uglavnom slučajevi vandalizma, grafiti ili tuče tinejdžera.

Velika većina nisu pravi zločini iz mržnje, nego djeca koja se napiju i čine gluposti. To se vjerovatno događa svaka tri ili četiri mjeseca. (...) Ali ovi incidenti poprimaju konotacije nečeg mnogo ozbiljnijeg: lokalni političari ih navode kao etnički ili religijski motivirane.

Ključni ispitanik, Tuzla

Glavni izuzetak je Mostar gdje su ispitanici opisali incidente uznemiravanja i prijetnji kada bi otišli u „drugi“ dio grada.⁶⁸

Većina ispitanika ne smatra da se broj međuetničkih incidenata povećao u posljednje tri godine, a opći je osjećaj također bio da međuetnički incidenti nisu onoliko ozbiljni koliko su bili u prošlosti. Povratnici su bili skloni poređenju trenutne situacije sa situacijom odmah nakon rata, kada je nasilje i uznemiravanje povratnika bilo više uobičajeno. Jedan zaključak koji se može izvući iz ovoga jeste da dok se politička situacija stalno pogoršava tokom posljednje tri godine, korištenje etno-nacionalističke retorike nije (još) imalo takav zapaljivi utjecaj da bi ljudi djelovali na osnovu međuetničke mržnje. U isto vrijeme, iako je mišljenje da politička retorika na višem nivou ne odražava međuetničke odnose na terenu, mnogi ispitanici su prepoznali potencijal da političari takve incidente iskoriste za svoje ciljeve.

Treba također primijetiti da su fokusne grupe mladih često davale prilično drugačije i manje pozitivne opise lokalne sigurnosne situacije. Na primjer, članovi fokusnih grupa mladih navodili su primjere međuetničkih incidenata koji su u nekim slučajevima bili prilično ozbiljni i općenito su ih smatrali nečim što ima najveći negativan utjecaj na njihovu ličnu sigurnost (vidi poglavlje 2.5).

⁶⁸ Rat 1992. – 1995. podijelio je prethodno etnički izmiješan grad Mostar na dvije strane, istočnu, dominantno bošnjačku i zapadnu, u kojoj su uglavnom bosanski Hrvati.

Fudbal obično mobilizira duž etničkih linija

Važan izuzetak od ove slike ograničenih međuetničkih incidenata je nasilje u fudbalu koje je u nekim slučajevima poprimilo međuetničke dimenzije. Mostar je bio ekstrem- an primjer sa utakmicama između dva lokalna tima, Veleža i Zrinjskog⁶⁹ koji su često dovodili do sukoba mladih ljudi iz dva dijela grada koji su obično obuzdavani velikim prisustvom policije. Ali drugdje u BiH, utakmice državnog tima su često podizale tenzije; jedan ključni ispitanik iz Stoca naveo je primjer utakmice između Hrvatske i Turske 2006. godine: "Utakmica je (...) pokrenula situaciju koja je ličila na ratnu. Ljudi su se ovdje pripremali za utakmicu unaprijed, takmičeći se ko će okupiti više navijača. (...) Ko zna šta bi se dogodilo da nije bilo specijalne policije iz Mostara. Bez njih, postoji pravi rizik da neko bude ubijen." Mnogi su ispitanici naglasili da huliganizam u fudbalu i nasilje u sportu, generalno, nije više samo međuetničko pitanje, nego i izraz socijalne frustracije.

Tu je ta negativna energija, pritisak. Mladi ljudi su puni frustracija, a na [fudbalskim utakmicama], pokušavaju pokazati ko je šef – to koriste kao priliku da započnu tuču i oslobode se svojih frustracija.

Ključni ispitanik, Stolac

Uz visoku i rastuću stopu nezaposlenosti i povećanu socijalnu frustraciju, neki ispitanici iz policije vjeruju da ova vrsta nasilja postaje ozbiljniji problem.

Socijalni nemiri smatraju se značajnim sigurnosnim rizikom

Mnogi ispitanici su identificirali socijalne nemire kao rastući problem: bez direktnog pitanja u vezi s ovim problemom, učesnici 12 od 21 diskusije fokusnih grupa izrazili su zabrinutost zbog povećanih socijalnih nemira. Uz pogoršanu ekonomsku situaciju, na nekim lokacijama desilo se više nemira ove vrste, a neki ispitanici u policiji očekuju više njih u toku naredne godine. Mnogi ispitanici vjeruju da će u proljeće i ljeto 2010. doći do porasta demonstracija i javnih protesta, s potencijalom za nemire ukoliko frustracije eskaliraju i situacija ne bude riješena na odgovarajući način.

Ne mislim da se sukob od prije 18 godina može ponoviti. Svi smo gubitnici u ovom sukobu i to bi trebala biti poruka svima. Naravno, postoji mogućnost socijalnih nemira zbog socijalne krize, bez obzira na etničku pripadnost. Ako političari ne počnu rješavati probleme, to bi se moglo dogoditi.

Član fokusne grupe (muškarac, 45), Prijedor

Neki ključni ispitanici također su ukazali na predstojeće rezove u javnoj potrošnji koji su potrebni da bi BiH dobila drugu tranšu zajma MMF kao potencijalni nagovještaj većeg opterećenja za ranjive skupine, uz udruženja ratnih veterana koja mogu uzrokovati značajne poremećaje (vidi poglavlje 1.2). Većina ispitanika u policiji izrazila je vjeru da se mogu nositi sa ovom vrstom prijetnje javnom redu i miru, kao što su to činili u prošlosti.

Political will is seen as key to the security situation

Nekoliko ispitanika vjeruje da postoji značajan rizik da lokalni incidenti eskaliraju i otmu se kontroli, ili drugdje potaknu na osvetu. Ukazali su na niz faktora koji sprječavaju da se to dogodi: jedan je da se ustanove poput policije bolje nose sa potencijalno veoma osjetljivim situacijama. Neki ispitanici u policiji pokazali su veliku svijest o sopstvenoj odgovornosti u tom pogledu. Nekoliko je ispitanika također naglasilo pozitivnu ulogu koju su drugi pojedinačni akteri, na primjer akteri iz civilnog društva i

⁶⁹ Dva tima predstavljaju dvije polovine grada. HŠK Zrinjski Mostar uglavnom podržavaju bosanski Hrvati, a FK Velež Mostar Bošnjaci.

vjerski lideri igrali u razbijanju tenzija i spriječavanju situacija koje su mogle rezultirati nasiljem. To ukazuje da su neke zajednice razvile određeni stepen socijalnog kapitala i sposobnosti suprotstavljanja nasilju.

Međutim, glavni razlog kojeg su ispitanici naveli za odsustvo eskaliranja lokalnih međuetničkih incidenata bio je da trenutno ne postoji politička volja za uzburkavanje situacije. Mnogi vjeruju da da je bilo političke volje, događaji su mogli postati nasilni i eskalirati. Događaje u Širokom Brijegu u oktobru 2009.⁷⁰ neki ispitanici vide kao primjer takve situacije.

Svakodnevni rad policije se smatra „zadovoljavajućim“

Pozitivan nalaz je bio da se na policiju generalno gleda sa povjerenjem. Dnevni posao policije većina je opisala kao „zadovoljavajući“: opći je stav da policija dolazi kada je pozvana i radi svoj posao onoliko dobro koliko je to moguće. Opet treba pomenuti da su mladi bili skloni većoj kritici rada policije, a glavne zamjerke odnosile su se na korumpiranost i nesposobnost. Međutim, čak i među povratnicima u područja u kojima je policija bila povezana sa kršenjem ljudskih prava i etničkim čišćenjem tokom rata, ukupna povratna informacija o trenutnim odnosima između policije i zajednice je pozitivna. Komunikacija i uspostava etnički miješanih policijskih snaga smatraju se ključnim za izgradnju povjerenja: “Iz godine u godinu, ona [sigurnosna situacija] je bolja. Imali smo mjesečne sastanke s policijom; (...) tražili smo promjenu strukture državne policije i [zamjenu] zapovjednika [Bošnjakom], uspjeli smo. Situacija je sigurna.” Član fokusne grupe (muškarac, 55) Prijedor.

Međutim, predstavnici povratničkih organizacija kritizirali su policiju: vjeruju da ima još puno ratnih zločinaca koji rade u policijskim snagama; i boje se da bi se policija i oružane snage mogle raspasti po etničkim linijama ukoliko se ne primijeni dovoljno političkog pritiska. Također postoje indikacije da su u nekim mjestima ranija nastojanja da se formira multietnička policija zaustavljena: članovi fokusne grupe iz Zvornika žalili su se da općina nije našla zamjenu za bošnjačke policajce koji su otišli da bi negdje drugdje nastavili svoju karijeru, nego je ili ostavila njihove pozicije nepopunjenim ili ih je popunila bosanskim Srbima time smanjivši broj bošnjačkih policajaca.

EUFOR – njihovo prisustvo je za neke ohrabrujuće, ali ne poboljšava svakodnevnu sigurnosnu situaciju

Članovima fokusne grupe posebno je postavljeno pitanje o ulozi EUFOR-a i da li misle da prisustvo LOT jedinica doprinosi sigurnosti u lokalnim zajednicama. Odgovor je uglavnom bio negativan: velika većina članova fokusne grupe smatrala je da, iako je prisustvo međunarodnih sigurnosnih snaga bilo od neprocjenjive vrijednosti odmah nakon rata, sadašnja uloga EUFOR-a u vezi sa svakodnevnom sigurnosnom situacijom na lokalnom nivou je zanemariva. Različita su mišljenja o tome da EUFOR, kao rezultat toga, treba otići: neki misle da je vrijeme da odu, dok drugi ne misle tako, zbog još uvijek nestabilne političke situacije. Jedan lokalni vjerski vođa smatra da je pozitivno prisustvo EUFOR-a u zemlji, jer “incidenti koji bi mogli eskalirati i imati veće posljedice ne mogu se dogoditi, pošto još imamo međunarodnu zajednicu” (ključni ispitanik, Tuzla).

⁷⁰ 4. oktobra 2009., 24-godišnji fudbalski navijač ubijen je u Širokom Brijegu, izgleda od strane policajca bosanskog Hrvata, tokom sukoba između rivalskih fudbalskih navijača Sarajeva (uglavnom bošnjački navijači) i tima iz Širokog Brijega (uglavnom navijači bosanski Hrvati). BalkanInsight, Sarajevo Fan Died of Gunshot Wound, <<http://www.balkaninsight.com/en/main/news/22632/>>, pristupljeno 14. juna 2010.

Zapažanja mladih – i mladi kao potencijalni faktor rizika

Mladi ispitanici su generalno bili otvoreniji u diskusiji o problemima i frustracijama od starijih ispitanika, i često su davali različite i negativnije opise lokalne situacije naročito u vezi sa međuetničkim odnosima i tenzijama, te lokalnim sigurnosnim pitanjima. Stariji ispitanici su također bili upitani kakvi su njihovi pogledi na ulogu mladih da bi se identificirali posebni rizici i trendovi.

Mladi su naročito teško pogođeni nezaposlenošću i naklonjeniji delinkvenciji

Kako je navedeno u poglavlju 1.2, mladi ljudi su naročito teško pogođeni ekonomskom situacijom i suočeni sa posebnim poteškoćama u pronalaženju posla. Mnogi mladi ljudi izrazili su duboku frustraciju trenutnom ekonomskom situacijom, a mnogi ne vide budućnost za sebe u BiH. Čini se da su mladi naročito frustrirani onim što oni vide kao opću apatiju i pasivnost u društvu, ali u isto vrijeme nemaju nade u vezi sa mogućnošću da sami išta promijene. Neki ispitanici su izrazili zabrinutost da zbog teške socijalne situacije mladi ljudi bivaju povučeni u kriminalno okruženje ili se okreću drogi. Što se tiče lokalnog sitnog kriminala, mladenačku delinkvenciju su često spominjale sve dobne skupine, a mnogi ispitanici smatrali su da ovaj problem dalje raste. Bande mladih, nasilje i vandalizam uzrokovali su osjećaj nesigurnosti u zajednicama, naročito u većim gradovima.

Smatra se da kod mladih postoji veća vjerovatnoća izražavanja etno-nacionalističkih stavova i ponašanja

Mnogi su ispitanici zabrinuti – a neki uspaničeni – zbog toga što mladi izražavaju etno-nacionalističke stavove.

Nacionalizam mladih ima tendenciju da bude manje izražen u većim gradovima poput Sarajevu, a više izražen u manjim, izoliranijim zajednicama (...). Loša ekonomska situacija i mala postignuća u obrazovanju općenito podižu nacionalističke tendencije.

Ključni ispitanik, Sarajevo

Ispitanici su identificirali najčešće počinioce međuetničkih incidenata kao mlade ljude i maloljetnike. Dok se na takve incidente generalno ne gleda kao na značajan sigurnosni problem, mnogi ispitanici dodali su da ono što njih najviše brine jeste činjenica da ove incidente prave mladi ljudi ili tinejdžeri. Jedan predstavnik civilnog društva koji radi na pitanjima ljudskih prava i mladih veoma je zabrinut "očiglednom pojavom druge generacije nacionalista" (ključni ispitanik, Sarajevo). Iako su isuviše mladi da bi imali sjećanja na rat, mnogi od ovih tinejdžera pokazuju etno-nacionalističko ponašanje i koriste slogane i izraze iz prošlosti. Skoro sve fokusne grupe izrazile su zabrinutost da mladi u dobi od 15 do 18 godina imaju etno-nacionalističko ponašanje. Porast međuetničkih tenzija među mladima naveo je jednog člana fokusne grupe mladih da kaže: "Kada natežete luk, dovoljan je samo mali trzaj (nekoga) da odapnete strijelu" (muškarac, 18) Brčko.

Nasljeđivanje i cementiranje etničkih podjela: uloga roditelja i obrazovnog sistema

Utjecaj porodice na mlade naveden je kao faktor koji najviše doprinosi da djeca i mladi budu naklonjeni radikalizaciji i etno-nacionalizmu: "Djeca slušaju svoje roditelje. (...) otac će se napiti i ispričati im priče iz rata." (ključni ispitanik, Brčko)

Tragamo za stvarima koje će nas zbližiti; naši roditelji prave etničke podjele među nama.

Članica fokusne grupe (djevojka, 22), Brčko

Ono što je zabrinjavajuće je da etničke predrasude i strahovi usađeni u djecu i mlade kod kuće ne bivaju osporavani od strane javnih institucija. Suprotno tome, mnogi ispitanici i mladi i stari izrazili su duboko nezadovoljstvo obrazovnim sistemom u BiH, i njegovom ulogom u održavanju etničkih podjela. Pored toga, neki ispitanici naveli su konkretne primjere situacija u kojima su nastavnici i vršnjaci uticali na to da se djeca osjećaju drugačijima i da budu obeshrabrena da grade prijateljstva sa djecom iz drugih etničkih skupina.

Kao što je slučaj kod zapošljavanja, čini se također da postoji značajan stepen samosegregacije u visokom obrazovanju: "Hrvatska djeca ići će na studij u Zagreb ili Osijek, bošnjačka u Sarajevo, a srpska u Banjaluku, Prijedor, ili Beograd" (ključni ispitanik, Brčko).

Veća interakcija mladih ljudi je osnovna stvar. Ne sviđa mi se kada je isforsirana, kada se radi o uspostavi odnosa među ljudima. Činjenica je da cijela BiH funkcionira po principu podijeljenog društva, ali lijek bi trebao biti rad sa građanima tokom dužeg perioda; da im se omogući prostor za dijalog. Moraju saslušati jedni druge, čuti istinu.

Članica fokusne grupe (djevojka, 20), Mostar

Umiješanost politike podstiče etničke podjele među djecom i mladima

Uloga političkih elita identificirana je kao krivac za mnoge probleme obrazovnog sistema, ali smatra se da njihov negativni politički utjecaj seže i izvan obrazovnog sektora. Istraživanjem se došlo do mnogo pozitivnih primjera mladih ljudi koji su prevazišli međuetničke podjele, često na sopstvenu inicijativu, i ponekad uz pomoć projekata za mlade. Međutim, ovakvi projekti su najčešće bez dovoljno sredstava; a mnogi mladi ljudi smatraju da su lokalni akteri u zajednici aktivno radili na obeshrabrivanju ovakvih inicijativa. Jedan član fokusne grupe mladih žalio se da "čim bismo pokušali prevazići podjele među mladima, naišli bismo na opstrukciju političara" (muškarac, 17), Sarajevo.

Mnogi su zabrinuti i pitaju se šta će etnički podijeljena mladost značiti za budućnost BiH. Jedan povratnik iz Zvornika objasnio je svoju zabrinutost ovako: "Srednjoškolski ne poznaju [užase rata], a postaju nosioci nacionalističke ideologije - i šta se može dogoditi u budućnosti? Završit će tako što će poravnavati račune iz rata 1992., poput njihovih roditelja koji su ravnali račune iz 1945." član fokusne grupe (muškarac).

3

Analiza: rizici po sigurnost i stabilnost u Bosni i Hercegovini

UZROCI TRENUTNE POLITIČKE KRIZE SU: s jedne strane, nedostatak razumijevanja međunarodnog angažmana u Bosni i Hercegovini, što podrazumijeva i nejasnu viziju o budućoj ulozi međunarodne zajednice, kao i pitanja koja se odnose na njen trenutni kredibilitet i utjecaj; s druge strane, ratoborno političko vodstvo koje i dalje ne pokazuje odgovornost prema svojim glasačima. Pored toga, teška ekonomska situacija uzrokuje stvaranje društvene frustracije, koja zauzvrat povećava rizik od socijalnog nemira. Ipak, istraživanje je ukazalo na dublje, suštinske „pokretače sukoba“⁷¹ koji leže u osnovi trenutne situacije. Ti pokretači uključuju:

- neriješeno pitanje kakva vrsta države BiH jeste/bi trebala biti;
- nedostatak dijaloga ili zajedničkog razumijevanja onoga što se desilo tokom rata;
- duboko institucionalizirane etničke podjele;
- etnički podijeljeni i potencijalno radikalizirani mladi;
- pristrani i ispolitizirani mediji.

Ovo pokazuje da se trenutni animozitet i neslaganje političkih vođa ne odnosi samo na političko pozicioniranje oko promjenjive distribucije moći, već i na mnogo dublja, „egzistencijalna“ pitanja i podjele.

Važno je naglasiti da je, uprkos ovim ozbiljnim pitanjima, sigurnosna situacija još uvijek stabilna. To je u velikoj mjeri uzrokovano nizom olakšavajućih faktora koji trenutno sprečavaju povratak nasilju, a ti faktori uključuju:

- međunarodne i regionalne pritiske da se održi jedinstvo BiH;
- činjenicu da je većina političara trenutno zainteresirana u održavanju statusa quo;
- i da većina građana ima duboku averziju prema nasilnom sukobu.

Treba spomenuti i ulogu policije za koju se općenito smatra da pozitivno doprinosi svakodnevnoj sigurnosti ljudi. Ipak, upitno je da li će taj doprinos ostati olakšavajući

⁷¹ „Pokretači sukoba“ su faktori koji doprinose problemima ljudi. U literaturi koja se bavi analizom sukoba, neposredni pokretači sukoba su „faktori koji doprinose klimi koja vodi nasilnom sukobu ili njegovoj eskalaciji“, dok su strukturni pokretači sukoba „sveprisutni faktori koji su postali ugrađeni u politiku, strukture i tkivo društva i mogu stvoriti predušlove za nasilan sukob“. Saferworld with International Alert, Africa Peace Forum, FEWER, CECORE and Consortium on Humanitarian Agencies, Conflict-sensitive approaches to development, humanitarian assistance and peacebuilding. A resource pack, (London, 2004).

faktor u slučaju da dođe do pogoršanja političke situacije zbog znatnog političkog utjecaja na policiju, kao i samog jedinstva i povezanosti policijskih snaga.

Posljednje poglavlje iznosi moguće scenarije za sigurnost i stabilnost u BiH kratkoročno, srednjeročno i dugoročno. Iako se u kratkoročnom smislu čini da socijalni nemiri predstavljaju glavnu prijetnju sigurnosti, srednjeročno i dugoročno gledajući, postoji rizik da će olakšavajući faktori, koji su već identificirani, a koji će biti detaljnije objašnjeni u tekstu koji slijedi, oslabiti. Ako se ne riješe ključni izvori sukoba, to će podrazumijevati veći rizik od nasilja.

Mnoge varijable mogu utjecati na događaje u BiH, i zbog toga scenarije koji su ovdje izneseni treba posmatrati kao provizorne. Ipak, oni naglašavaju značaj trenutnog bavljenja ozbiljnijim pokretačima sukoba – na inkluzivan i održiv način – da bi se osiguralo da kada međunarodna zajednica umanju svoju izvršnu vlast, lokalni akteri budu u stanju usmjeriti pažnju na napredak zemlje, a ne na stare probleme.

Neposredni pokretači sukoba: uzroci trenutne krize

Pitanja o budućnosti i trenutnom međunarodnom angažmanu

Nedostatak razumijevanja trenutnog i budućeg međunarodnog angažmana uveliko je doprinio stvaranju sadašnjeg „vakuma vlasti“ u kojem se lokalne elite bore za moć i utjecaj. Dva glavna pitanja su 1) nedostatak jasnoće o budućem međunarodnom angažmanu u BiH; i 2) uočeno opadanje kredibiliteta i utjecaja međunarodne zajednice.

Prvo, kako je detaljno izneseno u poglavlju 1.4, planirana su značajna umanjenja međunarodne izvršne vlasti u BiH. Ipak, nije došlo do tranzicije sa OHR-a na EUSR zbog toga što još uvijek nisu ispunjeni uvjeti „pet plus dva“. Istovremeno su međunarodni akteri neskloni da upotrijebe svoje ovlasti čime znatno ograničavaju mogućnosti OHR-a da koristi bonske ovlasti.

Ispitanici su izrazili duboku frustraciju trenutnom situacijom, koja u suštini niti održava vjerodostojnu međunarodnu vlast, niti je ukida i prebacuje odgovornost na lokalne političare. U praksi, ključni međunarodni akteri pokušavaju da umanje svoje ovlasti, iako nisu napravili nikakve promjene u institucijama ili postojećim mehanizmima – što omogućuje lokalnim političarima da izbjegavaju odgovornost za teške odluke i da uglavnom prolaze nekažnjeno iako izazivaju međunarodne vlasti.

Drugo, međunarodna zajednica se smatra podijeljenom, nezainteresiranom i nevjerodostojnom. Trenutna kriza naglašava duboke nesuglasice među međunarodnim akterima i nedostatak zajedničke strategije za BiH. Dok SAD i UK favoriziraju strogo uslovljavanje, ostale zemlje EU smatraju da je skoro zatvaranje OHR-a i tranzicija na EUSR jedino sredstvo za otpetljavanje mrtvog čvora. S druge strane, primjena uslovljavanja je dovela do mogućih ozbiljnih narušavanja kredibiliteta, prvenstveno tokom međunarodnih pokušaja reforme policije, i naknadno kada su se naizgled strogi uvjeti ležerno tumačili. Ovakve podjele u međunarodnoj politici prema BiH, kao i neizvjesnost oko volje i sposobnosti međunarodnih aktera da provedu uslovljavanje na jedinstven način doveli su do toga da lokalni političari osjećaju da mogu „sačekati“ da međunarodni akteri izgube strpljenje i da pristanu na pregovore pod njihovim uvjetima.

Neodgovorni i korumpirani lokalni političari

Ova kriza također ima korijene u neodložnoj potrebi da se provede ustavna reforma i zamijeni Dejton. Ipak, svaki sistem podjele vlasti – a posebno onaj koji postoji petnaest godina – ima tendenciju da stvoru vlastitu dinamiku i podsticaje, koji vremenom ograniče političku volju da se provode promjene. Ispitanici smatraju da je razlog za

sporost reformskog procesa u BiH zadovoljstvo političkih elita statusom quo, koji im osigurava pozicije moći – političku, time i ekonomsku – kao i relativnu zaštitu ovih pozicija od značajnije kontrole. Političari su možda nevoljki poduzeti reforme koje mogu ugroziti njihove pozicije; stoga biraju kratkoročni kapital umjesto dugoročnih koristi (jer cilj članstva u EU se neće ostvariti za još mnogo godina).

Istraživanje također naglašava razloge koji leže u osnovi činjenice da BiH političari sebi mogu priuštiti ovakav stav: nedostatak odgovornosti prema glasačima, nedostatak pritiska odozdo. Sve dok građani ne budu, promjenom glasačkih obrazaca, kažnjavali svoje vođe za loše poteze koje poduzimaju u napretku BiH prema ustavnoj reformi, pritisak da se reforma provede morat će dolaziti izvana. Od kraja rata naovamo, glavni pokretač reformi u BiH bio je pritisak međunarodnih aktera, ali trenutna pitanja koja se odnose na međunarodni angažman ukazuju na to da je efikasnost ovog pritiska uveliko opala. Ako prođu neprovjereno i neodgovorno, političari će moći nastaviti sa maksimalističkim, etno-nacionalističkim dnevnim redovima koji za cilj imaju jačanje vlastitih pozicija bez obaveze da pregovaraju i prave kompromise – što ide na štetu napretka, možda čak i na štetu dugoročnije stabilnosti.

Ipak, ne čini se da je politička retorika do danas imala negativan utjecaj na međuetničke odnose na lokalnom nivou, ili na broj i prirodu međuetničkih incidenata, a ispitanici nisu ukazali na smanjenje nivoa fizičke sigurnosti. Prije da je glavni efekat etno-nacionalističke političke retorike bio da se generira nesigurnost i strah među građanima kada je u pitanju njihova budućnost – pričom o otcjepljenju RS-a i ukidanju entiteta koja trenutno uzrokuje najviše zabrinutosti.

Teška ekonomska situacija povećava rizik od socijalnog nemira

Teška ekonomska situacija ima jak utjecaj na lokalne zajednice u smislu povećane ekonomske nesigurnosti i društvene frustracije koja raste. Trenutno glavni rizici po sigurnost su izolirani događaji poput huliganizma na fudbalskim utakmicama ili socijalnog nemira. Društvena frustracija sama po sebi ne mora biti isključivo negativna: većina ispitanika se složila da nezaposlenost i ekonomsku nesigurnost općenito osjećaju sve etničke grupe u istoj mjeri (uz značajan izuzetak da je pristup zaposlenju povezan sa politikom). Iz tog razloga, društvena frustracija može postati zajednički povod koji prevazilazi etničke razlike, da se organizira skupna inicijativa kojom će se zahtijevati veća odgovornost i konkretni potezi od političkih vođa. Ipak, ispitanici nemaju puno nade da će doći do značajnih političkih promjena na općim, oktobarskim izborima 2010. godine. Moguće je da je razočarenje u politički sistem toliko jako da čak i takav zajednički problem, kakav je ekonomska ugroženost, nije dovoljan razlog da dovede do toga da javnost snažno istupi sa zahtjevima za promjenom. Također je moguće da su etničke podjele u bh. društvu još uvijek toliko jake da će ih političari uspjeti iskoristiti i ugušiti bilo kakvu vrstu multietničkog aktivizma u njegovom nastajanju. Moguće je čak da će pokušati iskoristiti i popularnu frustraciju u svoje etno-nacionalističke svrhe.

Strukturalni pokretači sukoba: dublja, temeljna pitanja

Temeljna pitanja još uvijek nemaju odgovore

Ključni razlog za neukrotivost trenutne krize jeste to što ona postavlja egzistencijalno pitanje - kakva vrsta države je BiH? U ujedinjenoj BiH bez entiteta Bošnjaci bi predstavljali najveću grupu, a bosanski Srbi se uveliko boje gubitka autonomije koja bi bila nužna posljedica takvog ujedinjenja. Zauzvrat, ispitanici Bošnjaci su pokazali značajnu zabrinutost zbog toga što je vodstvo RS-a u više navrata najavljivalo otcjepljenje RS-a od BiH. Mnogi ispitanici i ključni informanti smatraju da će referendum o otcjepljenju rezultirati nasiljem na lokalnom nivou. Ranjiva područja

bi uključivala Brčko Distrikt (zbog geografske lokacije jer je „veza“ između dvije polovine RS-a), i povratničke zajednice RS-a (gdje su sjećanja na etničko čišćenje još uvijek jaka), kao i zajednice koje žive u pograničnim dijelovima i drugim strateškim značajnim lokacijama. Uzimajući u obzir nivo straha, odluka da se održi referendum bi potencijalno bila dovoljna da rezultira improviziranim barikadama na cesti, povratnicima koji bježe iz domova i potencijalno prilično ozbiljnim nasilnim sukobima na lokalnom nivou, između (za sada neorganiziranih ili slabo organiziranih) naoružanih pojedinaca.⁷²

Istraživanje pokazuje da je nivo decentralizacije moći između državnog, entitetskog i kantonalnog nivoa u BiH daleko od administrativnog pitanja. To je pitanje koje je usko povezano sa međuetničkim nepovjerenjem i strahovima, i koje zaziva sjećanja na rat.

Problemi iz prošlosti ostaju i prenose se dalje

Bilo je jako malo suočavanja sa prošlošću u BiH: nisu poduzeti zvanični pokušaji da se inicira šire javno razmatranje ili dijalog o ratnim događajima s ciljem da se pomogne zajednicama da dođu do zajedničkog razumijevanja o tome šta se desilo.⁷³ Kao posljedica toga, nije bilo značajnijih napora da se podrži pomirenje. Nedostatak svijesti o iskustvima i patnji drugih etničkih grupa potpomaže osjećaje viktimizacije i izvrće stavove ljudi. Mnogi vjeruju da je njihova etnička grupa ta koja je najviše propatila, ili da članovi njihove etničke grupe nisu počinili agresiju nad drugim, kako pokazuje primjer iz Prijedora (poglavlje 2.1). Ovaj iskrivljeni pogled također doprinosi osjećaju nepravde, kao i objašnjenju zašto se tribunali za ratne zločine posmatraju sa velikim nepovjerenjem. Dok su mnogi ispitanici (posebno oni iz starije generacije) naglašavali da su se međuetnički odnosi u njihovom susjedstvu „vratili u normalu“, nema sumnje da je rat još uvijek uveliko prisutan u životima ljudi i da nastavlja da oblikuje njihove stavove i ponašanja. Istraživanje također ukazuje na da će ovaj utjecaj, ako se ne poduzmu naponi da se iskorijeni, ustrajati jer se priče iz rata prenose sa roditelja na djecu. Kao posljedica toga, ne postoji zajedničko razumijevanje ili zajednički narativ o ratu u BiH, što znači da se ratni događaji lako mogu upotrijebiti za ispunjavanje političkih ciljeva. Osjećanja nepravde i straha predstavljaju moćno sredstvo koje se može koristiti za mobilizaciju u etno-nacionalističke svrhe.

Smatra se da javne institucije „nastavljaju rat, samo drugim sredstvima“

Ovo terensko istraživanje je potvrdilo da su, kako je ukazano u poglavlju 1.1, etničke podjele duboko institucionalizirane u BiH. Ta činjenica ima niz posljedica. Na primjer, u mnogim zajednicama, ljudi koji pripadaju manjinskoj etničkoj grupi se često osjećaju ignoriranim i isključenim od strane lokalnih/općinskih vlasti kojima dominira većinska grupa. Mnogi smatraju da se ovakvim ponašanjem želi „nastaviti rat, samo drugim sredstvima“ i zadržati frustracija i ljutnja. Kada se ljudi osjete obespravljeno kada se razočaraju u općinu (ili neku drugu instituciju), narušava se vjera u širi javni sistem i povećava se apatija glasača – što zauzvrat koči demokratsku odgovornost.

Etnički podijeljeni mladi, pod rizikom od radikalizacije

Etnicitet ne samo da prožima svaki dio obrazovnog sektora: u mnogim zajednicama, lokalni akteri poput roditelja, vjerskih vođa i nastavnika ne ohrabruju (ili aktivno pokušavaju ometati) pozitivnu međuetničku interakciju. Ovo znači da djeca i mladi imaju malo šansi da se suprotstave predrasudama, strahovima i negativnim sta-

⁷² Iako je teško odrediti tačan broj, velike količine nedozvoljenog malog oružja i lakog naoružanja iz ratnog perioda nalazi se u rukama civila u Bosni. UNDP i Centar za sigurnosne studije, Needs Assessment on small Arms and Light Weapons in Bosnia and Herzegovina, 2003.

⁷³ Lokalne nevladine organizacije (NVO) pokušavale su u više navrata da promoviraju dijalog i pomirenje, uglavnom na lokalnom nivou. Najambicioznija bile je regionalna komisija (REKOM) za uspostavljanje međusobnog razumijevanja o ratnim dešavanjima i patnjama, međutim ova inicijativa je naišla na poteškoće zbog neslaganja između organizacija učesnica o opsegu i prirodi procesa. Ključni ispitanik, Sarajevo.

vovima koje im prenose roditelji i mediji. Vremenom, povećava se rizik smanjenja broja građana koji teži identifikaciji sa zemljom radije nego sa vlastitim etnicitetom (kakav je slučaj s ljudima koji su se identificirali kao Jugosloveni prije rata. Sklonost identificiranju prvenstveno sa etničkom grupom nije sama po sebi problem. Ipak, u kontekstu nedavnog međuetničkog nasilja, neriješenih problema i široko rasprostranjenih predrasuda, to može značiti da će ljudi postati podložni mobilizaciji u etno-nacionalističkih svrhe.

Pristrani i politički kontrolirani mediji

Istraživanje je također otkrilo duboku frustraciju medijima, koji su okarakterizirani kao politički pristrani i otvoreno negativni, jer se fokusiraju na primjere međuetničke konfrontacije mnogo više nego na suživot. Uloga medija u BiH danas nije ni blizu zapaljiva koliko je bila u periodu neposredno prije rata – uspostavljeni su propisi i sistem nadzora koji su to spriječili. Ali je utjecaj medija na dinamiku sukoba još uvijek dosta negativan, uglavnom zbog toga što mediji ponavljaju monoetničke poglede i narrative, doprinoseći time održavanju etničkih podjela. Politički kontrolirano i etnički pristrano izvještavanje medija može također povećati rizik od incidenta u jednom mjestu koji može uzrokovati lančanu reakciju u drugim mjestima i tako stvoriti eskalaciju nasilja.

Olakšavajući faktori

Međunarodni i regionalni pritisak da se održi jedinstvo i napredak BiH

Uprkos očiglednom nedostatku zajedničkog pristupa trenutnom zastoju BiH, međunarodna zajednica je trenutno ujedinjena u javnoj opoziciji bilo kakvoj podjeli zemlje. Na sličan način su dva glavna susjeda BiH, Srbija i Hrvatska, signalizirali da neće podržati pokušaje RS-a da se otcijepi. Svaki takav pokušaj naići će na široku osudu i vrlo vjerovatno međunarodnu izolaciju. Također je mala vjerovatnoća da će se desiti ozbiljni izazovi bh. teritorijalnom integritetu dok u zemlji postoji vjerodostojno međunarodno vojno prisustvo u obliku EUFOR-a. Dok su neki ključni ispitanici izrazili ozbiljnu sumnju da će EUFOR – uzimajući u obzir trenutni broj trupa i njihovu geografsku distribuciju – biti u stanju spriječiti krvoproliće, njegovo prisustvo još uvijek ima značajan efekat stabilizacije.

Dupla uloga političara

Mnogi ispitanici su obrazložili trenutni nizak nivo međuetničkih incidenata nedostatkom političke volje da se podstiče nasilje. Ovo upravo ukazuje na duplu ulogu koju igraju BiH političari u sferi sigurnosti i stabilnosti. S jedne strane (kako je prethodno objašnjeno), većina političara koristi svoju retoriku i aktivnosti da potpiruje etničku mržnju i nepovjerenje – da bi situacija ostala „zakuhana“ – a oni prikazali kao zaštitnici vlastitih etničkih grupa, jer se to pokazalo sigurnim načinom da budu ponovo izabrani. S druge strane, ti isti političari (do sada) imaju malo interesa da se te tenzije preliju u stvarno nasilje, jer time može doći do promjene situacije, što potencijalno može zaprijetiti njihovim pozicijama. Stoga je održavanje statusa quo negativno jer ukazuje na nedostatak volje da se provedu značajne političke reforme, a pozitivno zbog toga što na neki način ima efekat stabiliziranja lokalne sigurnosne situacije.

Stanovništvo nije raspoloženo za nasilje

Kada smo upitali ispitanike da li ih zabrinjava povratak nasilnom sukobu, velika većina ih je odgovorila da to ne mogu ni pojmiti. Rat 1992-1995. Je bio toliko jak i opsežan da ga je većina običnih Bosanaca na neki način osjetila, a mnogima su ras-

turene porodice i uništena susjedstva i način života. Većina onih koji su proživjeli ove godine osjećaju doboku odbojnost prema političkom nasilju. Ipak, olakšavajući učinak ovih sjećanja će vjerovatno vremenom splasnuti jer sazrijevaju nove generacije koje imaju malo ili nimalo neposrednog sjećanja na užasne utjecaje rata na obične ljude – a njihovi su stavovi o drugim etničkim grupama oblikovani pričama o onome „šta su nam oni uradili“.

Policija je u stanju da se pozabavi lokalnim pitanjima (ali se još uvijek smatra da je pod političkim utjecajem)

Pozitivni nalaz ovog istraživanja je da je policija institucija kojoj se relativno mnogo vjeruje u većini zajednica zbog njene sposobnosti da rješava neke od neposrednih uzročnika fizičke nesigurnosti koji zabrinjavaju ljude u njihovom svakodnevnom životu. Smatra se da su u stanju pozabaviti se manjim nesporazumima i lokaliziranim smetnjama i da se stoga smatra da igraju olakšavajuću ulogu u sprečavanju sukoba da postane nasilan.

Ipak, mnogi ključni ispitanici su naglasili ustrajni nivo direktnog političkog utjecaja na policijske snage – posebno u RS-u, ali i u Federaciji. Oni ne vjeruju da će ih policija odbraniti od ozbiljnijih ili organiziranih slučajeva međuetničkog nasilja – tj. ako političari ikada odluče da podstaknu takve incidente, političari će na sličan način utjecati i na policijsku reakciju. Istraživanje je ukazalo na neke pozitivne primjere lokalnih policajaca koji su intervenirali da spriječe i razbiju etničke tenzije u zajednici, ali postojanje savjesnih pojedinaca u policijskim snagama neće puno značiti ako se atmosfera promijeni na političkom nivou.

Scenarios: future risks to stability

Oslanjajući se na identificirane pokretače sukoba i olakšavajuće faktore, ovo poglavlje daje pregled trenutne političke i sigurnosne situacije u BiH i daje uvid u to kako bi situacija mogla izgledati kratkoročno (tokom slijedeće godine), srednjeročno (2-3 godine) i dugoročno (4+ godine).

Kratkoročno: rastuća društvena frustracija može povećati rizik od nemira

Kratkoročno gledajući, društvena frustracija će vrlo vjerovatno rasti, posebno kako penzioneri, borci i nezaposleni počinju osjećati efekte štednje koje je donijela Vlada BiH da bi ispunila zahtjeve MMF-a. Čak i ako ekonomija uspije ponovo da se oporavi, očekuje se da će to sporo ići. Ekonomska nesigurnost će stoga nastaviti da postoji, kao i socijalni nemiri. Ovo predstavlja najveći rizik po sigurnost, kratkoročno gledajući.

Rastuća društvena frustracija može potencijalno rezultirati „buretom baruta“ - ljudima (mladih) ljudima koji traže priliku da ispušu svoj bijes. Ovo može potencijalno povećati frekventnost i ozbiljnost nereda, huliganstva i nemira, i povećati rizik da jedan događaj podstakne odmazdu na drugim mjestima (nešto što se trenutno ne smatra rizikom), što je posebno moguće ako u obzir uzmemo pristanu i povremeno zapaljivu prirodu većine medijskog izvještavanja u BiH. Društvena frustracija može također početi da ima negativni utjecaj na prirodu i broj međuetničkih incidenata. Ovo će zauzvrat značiti da će se testirati sposobnost lokalnih policijskih snaga da se bave izljevima nasilja.

Mala je vjerovatnoća da će se politička situacija znatno promijeniti u kratkoročnom periodu. Neki ključni ispitanici smatraju da vodstvo RS-a možda zatraži da se provede referendum o otcjepljenju RS-a da bi dobili glasove na izborima u oktobru.⁷⁴ Ipak, uzimajući u obzir vjerovatnoću međunarodnog praznog hoda, mala je vjerovatnoća da će političari u kratkom roku riskirati relativno sigurne pozicije da bi kockali sa referendumom o otcjepljenju. Također se ne čini vjerovatnim da će se međunarodni

angažman znatno promijeniti u kratkom roku: „pet plus dva“ uvjeti se vjerovatno neće ispuniti prije izbora u oktobru, a ukoliko ne dođe do promjene stavova među političkim vođama nakon izbora, tranzicija sa OHR-a na EUSR se vjerovatno neće desiti u kratkom roku.

Srednji rok: međunarodni utjecaj koji slabi, a pokretači sukoba neriješeni

Nakon izbora, međunarodni pritisak da se ispune uvjeti „pet plus dva“ će se vjerovatno povećati, da bi se omogućila tranzicija sa OHR-a na pojačani EUSR. Računajući na to da će ovo uspjeti, i ovisi od tačnog mandata tog „pojačanog“ EUS, ovo će vrlo vjerovatno dovesti do značajnog smanjivanja međunarodnih ovlasti da interveniraju u BiH, i zamjene izvršne vlasti „mekom vlašću“ procesa pristupanja EU.⁷⁵ Ako EUFOR ostane, njegova post-OHR uloga će vjerovatno biti ograničena na obuku i izgradnju kapaciteta. Imat će malo ili nimalo vojne moći i neće predstavljati značajan sigurnosni faktor.

Da li je izgled eventualnog EU članstva dovoljan da održi napredak u reformama u BiH ključno je pitanje. Vrlo vjerovatno oktobarski izbori neće znatno promijeniti političku situaciju. Kada proces reformi počne da predstavlja izazov manipulatorskom ponašanju vodećih političara, rizik da BiH zaostane u okviru pristupanja se čini realan, osim ako (ili dok) BiH građani ne počnu vršiti pritisak na svoje političare. Najranija prilika da se ovo dogodi izborima su lokalni izbori koji su zakazani za kraj 2012.

Da bi se BiH pokrenula prema pristupu EU, trebat će se pozabaviti brojnim spornim pitanjima, među kojima je predvodeće pitanje ustavne reforme. Kao što je navedeno u poglavlju 3.2, ključno je da se rješavaju ova osjetljiva pitanja na način koji sviju tjera da se posvete rješenju, i stoga je od vitalnog značaja da ovi procesi budu inkluzivni i sveobuhvatni tako da ne rizikuju isključivanje onih aktera koji kasnije mogu pokušati potkopati ili poništiti te procese.

Ako se sačuva međunarodna vlast, postojat će značajan nivo utjecaja da se ovi procesi pokrenu naprijed. Opasnost je ovdje u tome da će međunarodni akteri, podcjenjujući osjetljivost ovih pitanja i vođeni nestrpljenjem da pokažu napredak u BiH, pokušati da vrše pritisak na procese brže nego što je to pametno. Ovo bi moglo rezultirati sporazumima o ključnim reformama (poput reforme ustava) koji su više određeni međunarodnim razmatranjima nego lokalnim prioritetima. S druge strane, ako se međunarodna izvršna uprava raspusti prije nego što dođe do ključnih reformi, uloga međunarodne zajednice će biti ograničena na pasivno pomaganje i distancirano motiviranje. Kako je gore spomenuto, proces liberalizacije viznog režima dao je određenu dozu motivirajućeg efekta, ali ako se drugi potezi pokažu manje efikasnim u pridobivanju lokalnih lidera da sjednu za stol za pregovore, rezultati mogu biti premali da bi se priuštilo istinski održivo rješenje.

U oba slučaja, vjerovatnije je da teža pitanja vezana za ustavnu reformu neće biti uključena u dnevni red. Jedan od primjera je reforma policije, koja se pokazala problematičnom. Stoga postoji rizik da će nastaviti da postoji znatan nivo političkog utjecaja na policijske operacije.

Dugoročno: posrtanje – ili povećan rizik od nasilnog sukoba

Dugoročno gledajući, postoji rizik da će i dalje postojati mnogi od osnovnih pokretača sukoba. Ono što je najvažnije je da je, ako se donese takav ustav koji isključuje određene grupe, vjerovatno da će ga prije ili kasnije neko dovesti u pitanje. Ovo potencijalno može ponovo otvoriti Pandorinu kutiju i pitanje kakva je BiH država. RS vodstvo može nastaviti sa svojim ambicijama za nezavisnost; a bošnjačko vodstvo može

⁷⁵ Do koje mjere će se međunarodna zajednica odreći svog utjecaja ovisi će o tačnom mandatu EUSR-a koji treba da se uspostavi. Taj mandat još uvijek nije najavljen. Ipak, promjena će vjerovatno biti značajna jer je upitno da li bilo šta slično trenutnim bosniskim ovlastima može biti održivo pod EUSR-om.

postati još više radikalizirano kako međunarodna izvršna vlast (i njen, po svojoj prilici moderirajući, utjecaj) nestaje.

Dodatno, problemi i međuetnički strahovi će nastaviti da postoje sve dok se ne poduzmu sveobuhvatni inkluzivni napori suočavanja sa prošlošću i uspostavi zajedničko razumijevanje historijskih događaja. Čini se da su izgledi mali da će se ovo desiti u skorije vrijeme, ali čak i da se napori da se suoči s prošlošću i promovira međuetnički dijalog i pomirenje uspostave, ovi procesi će dugo trajati. Ovo znači da će duboke etničke podjele vrlo vjerovatno nastaviti da dominiraju društvom BiH u bližoj budućnosti.

Ipak, treba navesti da postojanje pokretača sukoba ne znači da će se nasilje ponoviti sve dok olakšavajući faktori identificirani u ovom izvještaju postoje ili dok se oni mijenjaju drugim. Imajući ovo na umu – i ukoliko ne dođe do usklađenih napora da se BiH izvuče iz trenutnog zastoja i pozabavi pokretačima sukoba koji leže u samoj osnovi problema – predlažu se dva moguća dugoročna scenarija:

- I. Olakšavajući faktori i dalje sprečavaju povratak nasilju:** iako mnogi osnovni pokretači sukoba opstaju, BiH ostaje stabilna i polako „tetura“ prema pristupu EU. U ovom scenariju:
 - a. Poboljšava se politička odgovornost, i glasači pritišću političare da provode neophodne reforme da bi BiH približili članstvu u EU – možda se čak i izglasaju nove političke vođe.
 - b. Postepeno približavanje EU i /ili poboljšane ekonomske prilike doprinose tome da ljudi osjećaju da im se situacija poboljšava, i manje ih privlači politički radikalizam.
 - c. Političari su ubijedeni da su njihovi interesi najzaštićeniji u mirnoj BiH, koja je stabilna na putu prema članstvu EU.
 - d. Politička volja za stabilnošću znači da čak i ako policija ostane pod političkim utjecajem, nastavit će da pruža sigurnost građanima i efikasno se bavi svim vrstama manjih nasilnih incidenata.

- II. Olakšavajući faktori slabe, što vodi povećanom riziku od nasilnog sukoba:** pokretači sukoba i dalje postoje uz smanjivanje olakšavajućih faktora što rezultira povećanjem napete situacije. U ovom scenariju:
 - a. Vanjski pritisak se značajno smanjuje sa tranzicijom sa međunarodne izvršne uprave na „meku moć“. Interna demokratska kultura i politička odgovornost kroz sve nivo, odozgo prema dolje, treba vremena da se razvije, ostavljajući značajan „jaz u odgovornosti“ u kojem političari nisu pod pritiskom, ni domaćim ni vanjskim, i time su slobodni da slijede vlastite interese.
 - b. Reformski procesi su zatajili i BiH zaostaje sve više u procesu pristupanja EU. Ekonomska situacija je i dalje teška, povećava se društvena frustracija.
 - c. Političari možda počnu smatrati da se njihove pozicije mogu održati ili ojačati poticanjem nasilja na lokalnom nivou ili poduzimanjem aktivnosti koje imaju destabilizirajuće posljedice.
 - d. Ako se ne uspostave mehanizmi da se zauzda politički utjecaj na policiju, oni će biti ograničeni u svojoj sposobnosti da pruže stabilizirajući efekat ako dođe do situacije etničkog nemira.
 - e. Dodatno, odbijanje političkog nasilja među stanovništvom će se smanjiti sa nastajanjem nove generacije koja se ne sjeća rata 1992–95. a koja je odrasla etnički podijeljeno i koja sa sobom nosi etničke strahove i predrasude koje su im prenijele generacije njihovih roditelja. Ove nove generacije se mogu lakše mobilizirati u svrhe postizanja etno-nacionalističkih ciljeva, i potencijalno, nasilja.

Nijedan od ova dva dugoročna scenarija se ne može opisati kao „najbolja varijanta“. Na osnovu analiza dinamike lokalnog sukoba koja prethodili, najbolja varijanta u kojoj se razvija širi interni konsenzus o prirodi BiH kao države rezultirati će samo iz fokusiranih napora da se pomogne BiH da izađe iz trenutnog zastoja i da se pozabavi suštinskim pokretačima sukoba. Poglavlje koje slijedi daje pregled preporuka za međunarodnu zajednicu da pomogne usmjeravanju BiH prema njenom cilju.

4

Preporuke

U OVOM POGLAVLJU PREDSTAVLJENE SU PREPORUKE koje su namijenjene međunarodnim akterima, posebice EU, a polaze od stajališta da se napori trebaju fokusirati na osiguravanje stabilne i sigurne budućnosti za Bosnu i Hercegovinu. Preporuke su zasnovane na analizi nalaza dobijenih istraživanjem i oslikavaju stavove i prioritete onih ljudi koji su učestvovali u procesu istraživanja.

Činjenica da je fokus ovih preporuka usmjeren na međunarodne aktere ne znači da se zanemaruje odgovornost bh. vođa da riješe svoje političke nesuglasice; to je jasno svima koji su učestvovali u istraživanju. Preporuke oslikavaju duboku frustraciju i uznemirenost mnogih građana zbog negativnih posljedica koje može imati politička mrtva tačka, i zbog zamijećenog neuspjeha međunarodnih institucija da izvrše svoje mandate i odigraju istinski konstruktivnu ulogu u osiguranju stabilnosti i mira.

Okončavanje trenutnog zastoja i stvaranje uvjeta za dugoročnu stabilnost

Nalazi istraživanja identificiraju dva glavna uzroka trenutne političke krize: s jedne strane, to je nedostatak jasne vizije o budućem međunarodnom angažmanu – što uključuje i pitanja o kredibilitetu i učinku međunarodnih aktera u BiH danas - a s druge strane, uzrok su ratoborne lokalne političke vođe koji i dalje nisu odgovorni svojim biračima i koji uglavnom rade na povećanju vlastite moći. Ovakvo pozicioniranje ide na štetu napretka BiH prema pristupanju EU i, potencijalno, na štetu buduće stabilnosti.

Preporuka 1: Da bi povratili kredibilitet međunarodnog angažmana u BiH, međunarodni akteri se trebaju dogovoriti o revidiranoj, zajedničkoj strategiji za tu zemlju. Strategija treba biti zasnovana na participatornoj i dubinskoj analizi konteksta koja mapira trenutne i buduće prijetnje po stabilnost BiH. Strategija treba jasno navesti uloge svih uključenih aktera. Pored toga, međunarodni akteri trebaju primjeniti usklađen i dosljedan pristup provedbi ove strategije. Trebaju otvoreno insistirati na punom ispunjenju svih uvjeta kod lokalnih političara. I na kraju, dogovorena strategija treba jasno biti predstavljena lokalnom stanovništvu i svim ostalim akterima.

Preporuka 2: Da bi se osiguralo rješavanje brojnih osjetljivih pitanja, potreban je međunarodni angažman koji će „pogurati“ i pomoći lokalne pregovore. U suprotnom, ova pitanja se mogu ponovo pojaviti kao pokretači sukoba: ustavna reforma je ključni primjer. Ipak, od ključnoj je značaja da svi sporazumi koji se donesu budu održivi i odgovarajući za lokalni nivo. U tom smislu, EU (uzimajući u obzir njenu centralnu ulogu) treba da se odupre pretjeranom fokusiranju na vlastite prioritete koji se odnose

na pristupanje kada su u pitanju pregovori unutar BiH. Umjesto toga, treba podržati lokalno definirane i inkluzivne procese koji dobivaju podršku svih uključenih aktera.

Preporuka 3: Da bi se minimizirale bilo kakve prijetnje po stabilnost do kojih može doći tokom eventualne tranzicije sa međunarodne izvršne vlasti na lokalnu odgovornost ključna je dobra priprema i planiranje za nepredviđene situacije. Posebice, međunarodni akteri bi trebali biti spremni i u stanju da spriječe nasilne sukobe i zaustave prijetnje sigurnosti BiH poduzimanjem niza mjera, poput sankcioniranja ponašanja ili izjava koje podrivaju stabilnost, i održavanja vojnog faktora tokom ovog osjetljivog perioda.

Podrška civilnom društvu u suočavanju sa ozbiljnijim pokretačima sukoba

Izvještaj je identificirao niz ozbiljnijih, suštinskih pokretača sukoba, koji leže u osnovi trenutne situacije. Ti pokretači uključuju: nedostatak dijaloga ili zajedničkog razumijevanja ratnih dešavanja; duboko institucionalizirane etničke podjele; etnički podijeljeni i potencijalno radikalizirani mladi; pristrani i ispolitizirani mediji. Lokalni akteri se moraju pozabaviti svim ovim pitanjima. Posebno su organizacije civilnog društva (CSO) i zajednice ključne u vođenju ovih procesa na način da su oni u lokalnom vlasništvu, da su odgovarajući za lokalnu situaciju i participatorni. Ipak, civilno društvo trenutno ne koristi svoj puni potencijal: mnoge organizacije se bore da dobiju podršku da bi radile na ovim pitanjima i snažno se takmiče za finansiranje. Pored toga, sektor je podložan intenzivnim političkim pritiscima na svim nivoima. Međunarodni akteri mogu značajno doprinijeti ako posvete više podrške ovim procesima.

Preporuka 4: Da bi se podržao razvoj jakog, vitalnog i nezavisnog civilnog društva u BiH, koje je u stanju da dovede do pozitivnih promjena u društvenom i političkom razvoju BiH, sve strategije za civilno društvo moraju biti definirane na lokalnom nivou, i izgrađene na postojećim inicijativama, i zasnovane na dvosmjernoj komunikaciji između organizacija i donatora.

Preporuka 5: Da bi se osigurala korist za lokalne organizacije civilnog sektora iz fondova koji su sve više dostupni unutar EU instrumenata, bilateralni donatori trebaju saradivati sa EK da se omogući pristup organizacija malim, fleksibilnim grantovima koji ne zahtijevaju sufinansiranje i koji se lako odobravaju, uz pomoć za razvijanje vještina dobijanja i upravljanja grantovima EU.⁷⁶ Donatori trebaju ohrabrivati lokalne organizacije da sarađuju i stvaraju konzorcije da bi dobijali grantove, i da pomažu umrežavanje, međusobnu podjelu znanja i razmjenu iskustava.

Preporuka 6: Za borbu protiv etničkih predrasuda i minimiziranje prilika za političku manipulaciju i radikalizaciju, instrumenti finansiranja trebaju postaviti prioritete za podršku s ciljem promoviranja pozitivne interakcije, dijaloga i pomirenja među svim građanima, posebno među mladima u BiH. Donatori trebaju prepoznati da je ovo dugoročna obaveza i da će zahtijevati instrumente finansiranja koji si dizajnirani tako da podrže procese a ne fiksne rezultate. Inicijative trebaju biti razvijene na lokalnom nivou i provedene tako da osiguraju lokalno vlasništvo i prilagođenost lokalnom kontekstu, u čemu vanjski akteri igraju pomoćnu ulogu.

⁷⁶ EU je poduzela pozitivan korak prema ovom cilju nedavnim uspostavljanjem ureda organizacije TACSO (Tehnička pomoć organizacijama civilnog društva) u mnogim gradovima Zapadnog Balkana (kao i u Turskoj). TACSO namjerava uspostaviti proces dijaloga sa akterima civilnog društva da prikupi informacije za vlastito programiranje i da osigura da aktivnosti organizacije odgovaraju potrebama civilnog društva. Web stranica: <www.tacso.org>, pristupljeno 14.5. 2010.

Međunarodno programiranje „osjetljivo na sukobe“

Činjenica da mnogi pokretači sukoba još uvijek postoje u BiH, i da je lokalni kontekst značajno ispolitiziran, ukazuje na to da je od izuzetnog značaja da način na koji međunarodni akteri razvijaju i provode svoje programe bude „osjetljiv na sukob“.⁷⁷ Osjetljivost na sukob odnosi se na mogućnost aktera da razumije kontekst u kojem djeluje; razumije interakciju između vlastite intervencije i konteksta; i svoju intervenciju usmjerava tako da maksimizira šanse za mir. EU je usvojila niz politika i okvira koji se odnose na prevenciju sukoba i osjetljivost na sukob.⁷⁸ Ipak, strategija proširenja EU⁷⁹ se ne poziva na osjetljivost na sukob, a naše istraživanje ukazuje da međunarodni akteri uglavnom ne uključuju osjetljivost na sukob među prioritete svog programiranja. Stoga postoji rizik da se programi provode na način koji u obzir ne uzima lokalnu dinamiku sukoba i time povećavaju rizike.

Preporuka 7: Da bi osigurale da donatorska podrška ima pozitivan efekat na lokalnu dinamiku sukoba, donatorske organizacije također trebaju uzeti u obzir politički učinak na dinamiku sukoba, a ne samo tehničku svrhu. U najmanju ruku, podrška specifičnom sektoru (poput medija ili obrazovnog sektora) ne smije nanositi štetu, već takva podrška mora za cilj imati promociju pozitivne interakcije i međusobnog razumijevanja.

Preporuka 8: Da bi osigurali da je programiranje osjetljivo na sukob, donatori trebaju integrirati osjetljivost na sukob u svoje procedure zapošljavanja i obučavanja, kao i osigurati da su uposlenici svjesni da postoje politike i obaveze koje se odnose na osjetljivost na sukob. Donatori trebaju razviti sredstva da prate i evaluiraju osjetljivost na sukob uz ostale elemente (npr. rodna osjetljivost).

Preporuka 9: Da bi osigurali da je međunarodno programiranje prilagođeno lokalnom kontekstu i da se zasniva na lokalnim rješenjima, EU i ostali međunarodni akteri trebaju znatno unaprijediti mehanizme konsultacija da bi osigurali redovne, dvosmjerne konsultacije sa nizom lokalnih aktera. Ovo može uključivati redovne sastanke u različitim zajednicama i /ili stalni strateški angažman sa predstavnicima civilnog društva.⁸⁰

⁷⁷ Op cit Saferworld with International Alert, Africa Peace Forum, FEWER, CECORE and Consortium on Humanitarian Agencies, 2004.

⁷⁸ Uključujući i EU program za sprečavanje nasilnih sukoba. Općenitije, The Paris Declaration on Aid Effectiveness and the Accra Agenda for Action (Pariška deklaracija o efikasnosti pomoći i dnevni red za djelovanje Accra) koju je podržala EK i većina zemalja članica EU i u kojoj se donatori obavezuju da će svoje politike i pružanje pomoći prilagoditi kontekstu kada se angažiraju u zemljama pogođenim sukobima.

⁷⁹ Europska komisija, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010, <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/strategy_paper_2009_en.pdf>, pristupljeno 14.5.2010.

⁸⁰ Iako je Delegacija EU unaprijedila konsultacije sa civilnim društvom tokom proteklih nekoliko godina (na primjer u odnosu na IPA programiranje), ipak bi ovi procesi mogli biti konstruktivniji i produktivniji. Među značajnijim unapređenjima bili bi: duži rokovi za obavještenja, unapređenje komunikacije koja se odnosi na ciljeve i (ključna) ograničenja konsultacijskog procesa, provedba mjera vezanih za pitanja kapaciteta koja ograničavaju učinak civilnog društva, kao i povratne informacije o rezultatima konsultacija.

5

Zaključak

BOSNA I HERCEGOVINA je prešla dug put u posljednjih petnaest godina. Sigurnosna situacija je danas „zadovoljavajuća“ i postignute su mnoge prekretnice na putu BiH od rata do mira. Međunarodna zajednica treba biti ohrabrena odgovornošću koju je na sebe preuzela u pomaganju BiH da dođe do faze u kojoj se sada nalazi. Ipak, ovaj izvještaj je pokazao da pokretači sukoba još uvijek imaju utjecaja na zajednice. Neizvjesnost koja okružuje međunarodni angažman ključni je okidač za trenutnu političku krizu, ali u osnovi situacije leže dublja pitanja: osnovno neslaganje o prirodi države BiH, ali i nedostatak otvorenog dijaloga o tome šta se tokom rata dogodilo, kao i duboko institucionalizirana, etnička politizacija javnih institucija. Ova pitanja su direktni rezultati poslijeratnog nasljeđa. Ona su još uvijek neriješena i, umjesto da vremenom slabe, ona produbljuju podjele i oblikuju nove generacije Bosanaca.

Dok se međunarodni akteri trenutno fokusiraju na otklanjanje političkog zastoja u kojem se BiH nalazi posljednjih nekoliko godina, potreban je dugoročniji pogled na situaciju: iako je slijedeći, neophodni korak međunarodnih aktera da promijene prirodu svog angažmana i prenesu veću odgovornost na lokalne donosioce odluka, trenutna situacija ukazuje na to da se to mora odviti na više strateški, pomno isplaniran način. Ovaj izvještaj navodi zašto je hitno da se uvjeti uspostave za rješavanje ključnih pokretača sukoba da bi se izbjeglo poništavanje godina napretka.

Stoga, iako je pozitivna, dnevna sigurnosna situacija značajno postignuće, ona ne treba da odvuče pažnju od izazova koji stoje pred BiH ili od potrebe da se rješavaju pokretači sukoba koji još uvijek postoje. Nakon godina angažmana i milijardi potrošenih eura, u pitanje se dovodi kredibilitet međunarodnih aktera i EU, posebno vis-à-vis njihovog ulaganja u BiH. Sada je izazov doći do realistične strategije koja će omogućiti neophodne uvjete za mirnu Bosnu i Hercegovinu.

Anex 1: Metodologija istraživanja

Ovaj izvještaj nastao je kao rezultat kombinacije sekundarnog i terenskog istraživanja. Sekundarno istraživanje se sastojalo od analize sadržaja dostupne literature (članaka i izvještaja) o političkoj i ekonomskoj situaciji u Bosni i Hercegovini. Terensko istraživanje obavljeno je tokom tri sedmice od 25.1. do 12.2.2010. godine. Dodatni intervjui sa ključnim ispitanicima obavljeni su tokom putovanja u Sarajevo u jesen i zimu 2009/10.

Lokacije

Terensko istraživanje je provedeno na osam lokacija širom BiH: Banja Luka, Brčko, Mostar, Prijedor, Sarajevo, Stolac, Tuzla i Zvornik. Lokacije su odabrane na osnovu kombinacije faktora. Inicijalno, mjesečni podaci o broju međuetničkih incidenata su sugerirali da su ove lokacije imale relativno visok broj međuetničkih incidenata u protekle tri godine. Uzimajući ove podatke kao grubi indikator prisustva međuetničke tenzije, pretpostavka je bila da sigurnosna situacija u ovim područjima može biti izložena većem riziku od utjecaja zapaljive retorike – a jedan od ciljeva istraživanja bio je ispitivanje veze između te retorike i međuetničkih tenzija. Pored toga, lokacije su odabrane s ciljem da uključe i ruralna i urbana područja, i da predstavljaju stavove različitih etničkih grupa. Također smo odabrali lokacije koje su na različite načine bile pogođene ratom (pogođene do različitim stepena, i na različite načine, borbama, etničkim čišćenjem, fizičkom destrukcijom, raseljavanjem itd.).

Diskusije sa fokus grupama

Ukupno je održana 21 diskusija sa fokus grupama (dvije do tri na svakoj od lokacija), a na svakoj je učestvovalo oko 10 do 12 učesnika. U 16 diskusija, učesnici su odabrani tako da oslikavaju, koliko je to moguće, starosnu i etničku strukturu lokalne zajednice. Nismo se posebno trudili da obuhvatimo i rodnu strukturu, istraživanje se fokusiralo više na stavove različitih starosnih grupa. Pet diskusija fokus grupa održano je sa mladim ljudima starosti od 18 do 30 godina. Ovakav potez bio je zasnovan na pretpostavci da mlade ljude mogu lakše privući radikalni politički programi i potencijalni nasilni načini izražavanja. Također, mlađi ljudi mogu imati različito iskustvo u odnosu na lokalnu sigurnosnu situaciju, i može se desiti da odbiju o tome otvoreno govoriti ako su okruženi starijim članovima zajednice. Sve diskusije su bile polu-strukturirane i rukovodili smo se nizom pitanja, ostavljajući prostora za interakciju među učesnicima i razgovor o pitanjima koja se pojave tokom diskusije.

Intervjui sa ključnim ispitanicima

Četiri do sedam pojedinačnih intervjua sa ključnim ispitanicima provedeno je na svakoj od lokacija. Po jedan policajac je intervjuiran u svakom mjestu; ostali ispitanici su uključivali predstavnike civilnog društva, nastavnike, vjerske vođe, općinske savjetnike, i ostale koji imaju dobar uvid u situaciju u lokalnoj zajednici. Pored toga, održali smo intervjue i sa uposlenicima u međunarodnim institucijama gdje smo prikupljali informacije o općoj političkoj i ekonomskoj situaciji, kao i o međunarodnom angažmanu u BiH.

“Nansen dijalog centar je neprofitna, nevladina organizacija koja za cilj ima da doprinosi razvoju demokratskih praksi i sprečavanju i rješavanju konflikta u Sarajevu i širom Bosne i Hercegovine stvarajući dijalog između etnički i nacionalno podijeljenih grupa.”

“Saferworld radi na sprečavanju i smanjivanju nasilnog konflikta i promoviranju pristupa sigurnosti koji su zasnovani na saradnji. Radimo sa vladama, međunarodnim organizacijama i civilnim društvom da bismo ohrabрили i podržali djelotvorne politike i prakse kroz zagovaranje, istraživanja i razvoj politika i kroz podržavanje djelovanja drugih aktera.”

SLIKA NA NASLOVNICI: Partija šaha na javnom trgu, Sarajevo. © Jérôme Mellon

Nansen dijalog centar Sarajevo
Hakije Kulenovića 10
71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
Tel/Fax: +387 (0)33 556 845
Email: office@ndcsarajevo.org
Web: www.ndcsarajevo.org

Saferworld
The Grayston Centre
28 Charles Square
London N1 6HT
UK
Phone: +44 (0)20 7324 4646
Fax: +44 (0)20 7324 4647
Email: general@saferworld.org.uk
Web: www.saferworld.org.uk